

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI
Katedra slavistiky

**PŘEKLAD TERMINOLOGIE Z OBLASTI FOLKLORNÍCH
SOUBORŮ NA TĚŠÍNSKU**

TRANSLATION OF TERMINOLOGY USED IN LOCAL
FOLKLOR GROUPS IN TĚŠÍN REGION

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vypracovala: Bc. Lucie Durczoková
Vedoucí práce: Mgr. Jan Jeništa, Ph.D.

OLOMOUC 2023

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní informační zdroje, které jsem použila. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Olomouci 11. 5. 2023

Podpis

Děkuji Mgr. Janu Jenišтови, Ph.D. za vše, co jsem se od něj naučila.

Obsah

Úvod	5
1 Jedinečnost Těšínska	7
1.1 Jazyková situace na Těšínsku	7
1.1.1 Charakteristické rysy místního nářečí	9
1.2 Historicko-společenský vývoj	10
2 O autorce	17
2.1 Bilingvismus.....	19
2.2 Autor jako překladatel	24
3 Původní text a překladatelský proces	28
3.1 Vznik textu	28
3.2 Překladatelský proces	31
3.3. Překladatelský záměr.....	32
3.4 Problematické části	33
Slovník	35
4 Překlad.....	37
Závěr.....	48
Streszczenie	49
Použité zdroje.....	50

Úvod

„*Cudze chwalicie, swego nie znacie, sami nie wiecie, co posiadacie.*“ Oblíbený citát vysokoškolského učitele a propagátora Těšínského Slezska, profesora Karola Daniela Kadłubce. Slova, jež pocházejí z pera polského pedagoga Stanisława Jachowicze, bychom mohli volně přeložit jako: Cizí oslavujete, vlastní neznáte, sami nevíte, co všechno máte. Tato slova, jak jsou krátká, tak jsou úderná. Často si neuvědomuje, co všechno máme, dokud o to nepřijdeme. V dnešní zrychlené době, kdy se všechny hranice stírají a všechno je nestálé, je dobré mít nějakou jistotu.

Pro mnohé je jistotou vědomí, že někam patříme. Že máme kolem sebe ty správné osoby, že máme zázemí, že mám rodinu, že mám historii a tradice, na kterých náš život je založen. Často tyto jistoty nezpochybňujeme, protože nad nimi nikdy ani podrobně neuvažujeme.

Identita. Integrita. Slovníkové pojmy, které možná nedokážeme definovat, ale cítíme je. Pojmy, které jsou citelné zejména na územích a ve společenských skupinách, jež si v průběhu dějin zažily lepší i horší dny. Takovýmto územím je rovněž Těšínské Slezsko, přesněji řečeno Zaolzí, neboli česká část Těšínska. Region, který se nachází někde na pomezí. Oblast, ve které se perou různé společenské i osobní tendence. Domov, který když vás chytne, už vás nepustí.

Tento domov se pro mnohé stává objektem zájmů a cílem jejich bádání. Těšínské Slezsko, jež tvoří východní cíp České republiky a nachází se na česko-polském pohraničí. Místo, které bylo osídlováno již v pravěku, na jehož území se nachází Jablunkovský průsmyk a přes nějž mohla vést Jantarová stezka, byl vždy bohatý na kulturní styky. Z jedné strany bohatá půda, z druhé strany ochranné horské pásmo Beskyd. Už od dob prvního slovanského osídlení, dokázaly jejich kmeny o toto území vést boje. V soubojích o svrchovanost nad Těšínskem pokračovali polští Piastové a čeští Přemyslovci, jejichž štafetu přebrali Habsburkové. Vše zrychleně gradovalo v 19. století, plném společenských a hospodářských proměn a národnostně obrozeneckých nálad, až došlo ve 20. letech minulého století k razantnímu řešení. Těšínsko a Těšín zůstaly rozděleny a staré vazby se rozpadly.

Nádech nové energie přichází s nově se rodícími organizacemi, které se o tyto zpřetrhané vazby, zdá se, chtějí starat. Postupně vznikají spolky, které se snaží o jakousi kultivaci jazyka, kultury a tradic. Mezi tyto organizace spadají i lidové soubory, které se snaží udržovat minulost živou a předávat její hodnoty dál. Jedním z takovýchto souborů je i Soubor písní a tanců *Suszanie*, který působí při Místní skupině Polského kulturně-osvětového svazu Horní Suchá. Tento spolek, který prezentuje lidovou tvorbu nejen regionální, ale i českou,

polskou nebo slovenskou, v průběhu let svého působení nashromáždil do své souborové šatny hromadu lidových krojů. S jeho blížícím se jubileem vznikla myšlenka vytvořit brožuru, katalog prezentující kroje Těšínského Slezska, které jsou esencí zdejšího folkloru.

Tvorba této brožurky připadla mě, ježto jsem ji následně i využila pro tuto diplomovou práci. Jazyk a kultura Těšínska jsou samy o sobě velice specifické. Já jsem jen k nim přidala ještě otázku překladatelství.

Tuto práci jsem se snažila koncipovat tak, aby ji šlo číst od kterékoliv kapitoly. Všechny mohou fungovat samostatně a všechny jsou na sebe napojeny a doplňují se. Jak již bylo zmíněno kultura a jazyk Těšínska jsou specifické, a kdo zde nežil nedokáže plně pochopit tuto problematiku.

V první kapitole se snažím tyto zvláštnosti alespoň trochu osvětlit. Od obecných definicí jazyka, se postupně zaměříme na nářeční vyhranění území. V její podkapitole s názvem *1.2 Historicko-společenský vývoj* se pokusíme na pár stránek shrnout mnohdy turbulentní dějiny s přihlédnutím ke společenskému složení.

Následuje kapitola druhá, ve které představím sebe samu v souvislosti s jevem zvaným bilingvismus. Připomeneme si rovněž roli autora a funkce překladatele.

Třetí kapitola je věnována tvůrčímu a překladatelskému procesu. V jejím úvodu si ještě jednou řekneme něco k originálnímu textu brožurky. Blíže si specifikujeme roli folkloru, lidového kroje a toho, jaký vliv může mít na naše vnímání identity. Zbylé podkapitoly se už pak plně věnují problematice překladu blízkých jazyků a jejich dialektických výrazů.

A v závěrečných částech se seznámíme s efekty překladatelčiny práce, tedy se slovníkem termínů spojených s lidovým oděvem na Těšínsku, jež si během onoho procesu vytvořila a s již výsledným přeloženým textem.

1 Jedinečnost Těšínska

1.1 Jazyková situace na Těšínsku

Jazyk existuje na Zemi tak dlouho jak člověk samotný. Je definován jako nejdokonalejší a nejrafinovanější prostředek lidského dorozumívání se. V celém živočišném prostředí hrají mimo jiné roli i prostředky vizuální či zvukové, avšak jazyk je příznačný pouze pro člověka. Jak je uvedeno v mnoha učebnicích a úvodech to jazyka: „Každý přirozený jazyk slouží členům příslušného jazykového společenství především k dorozumívání, tj. jinými slovy ke vzájemnému předávání či sdělování informací.“¹ Vyskytuje se v podobě mluvené a psané, s tím že v psané se objevil až později. Aby sdělovací proces byl úspěšný, základním předpokladem je, že obě strany se budou dorozumívat stejným jazykem.

Odhaduje se, že v současné době existuje 2 700 – 7 000 jazyků. Přesný počet je a bude nemožné kdykoliv zjistit. Z jedné strany je jazyk přirovnáván k živému organismu, který se stále vyvíjí a mění a jazykovědné disciplíny nestíhají všechny tyto proměny zaznamenávat. K čemuž se váže, že mnoho jazyků v těchto procesech vymírá. Avšak nejdůležitější příčinou nesplnitelnosti tohoto úkolu je, že jakákoliv definice jazyka je: z jedné strany příliš široká, z druhé strany je nedostačující. Co se ještě počítá jako jazyk a co už jako jeho podtyp, varianta?

Budeme-li vycházet z nejnovějších a zároveň nejrozšířenějších teorií o současném stavu češtiny, můžeme ji charakterizovat následovně. Český jazyk patří do indoevropské jazykové rodiny. Vyvinul se z praslovanštiny. Slovanská jazyková větev se dělí na větev východní (běloruština, ruština a ukrajinština), jižní (bulharština, chorvatština, makedonština, slovinština srbština) a východní, kam spadá čeština, slovenština, horní a dolní lužická srbština a v neposlední řadě polština, jejíž blízká příbuznost s češtinou sehraje důležitou roli v této práci.

Čeština zastává funkci **národního jazyka**, což znamená, že jako jazyk je „jedním ze základních znaků novodobého národa“, slouží ke komunikaci všem jeho příslušníkům, z čehož následně „vyplývají povinnosti jeho uživatelů národní jazyk nejen poznávat a zdokonalovat se v jeho užívání, ale také o něj pečovat a rozvíjet jeho výrazové bohatství.“²

Český národní jazyk se jeví jako souhrn jazykových útvarů. Dělíme je na útvary spisovné a nespisovné. Za **spisovný jazyk** neboli spisovnou češtinu, považujeme „celonárodně závazný, funkčně nejvyšší a prestižní útvar národního jazyka, má nejpropracovanější a nejbohatší výrazové prostředky.“³ Specifickým útvarem spisovné češtiny je tzv. **hovorová čeština**, která

¹ ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 1998, str. 13.

² HUBÁČEK, Jaroslav a spol. *Čeština pro učitele*. VADE MECUM BOHEMIAE, 2010, str. 23.

³ Tamtéž, str. 24.

se vyskytuje zejména v mluvené podobě. Je pro ni příznačná přirozenost, nenucenost a ve velké míře absence knižních prvků.⁴

Pro tuto práci jsou však nejdůležitější nespisovné útvary národního jazyka, tedy **dialekty** neboli **nářečí**. „Místní varianty jazyka, kterými se hovoří na určitém různě velkém území (...). V porovnání se spisovným jazykem mají zpravidla archaický charakter.“⁵ I přes nivelizační procesy, kdy dochází ke stírání rozdílů a nářečí ustupují, stále jsou do dnešního dne mnohé patrné. Má se za to, že v minulosti většina jazykových změn se šířila z pražského centra směrem o krajům území, kde se často stíraly s vlivy jiných ohnisek. V současné době obecně rozlišujeme čtyři hlavní nářeční skupiny: českou nářeční skupinu (Čechy, kromě pohraničních území), hanáckou neboli středomoravskou nářeční skupinu (střední a západní Morava), moravskoslovenskou neboli východomoravskou nářeční skupinu (Valašsko a Slovácko) a v neposlední řadě slezské nářeční skupinu (severovýchodní Morava a Slezsko). Se stále probíhajícími změnami a stíráním se rozdílů mezi jednotlivými nářečemi, vytvářejí se přechodná pásma mezi dialekty a spisovným jazykem, kdy mluvíme o dalších jazykových útvarech tzv. interdialektech.⁶

Zůstaneme však u drobnějších jazykových útvarů. Když jsme výše zmiňovali šíření se změn z pražského centra a slábnutí jeho vlivu se zvětšující se vzdáleností, nejčastěji ve směru právě ze západu na východ, bylo by vhodné si podrobněji rozčlenit slezské nářečí, které je pro tuto práci podstatné. **Slezské nářečí** neboli lašské (ačkoliv od tohoto termínu se již opouští), je velice nesourodé. Často se uvádí tři hlavní podskupiny: západní (opavskou), východní (ostravskou) a jižní (moravskou). Mluva na Těšínsku netvoří jeden nářeční celek. Tyto vyjmenované skupiny spadají spíše do podskupiny slezských nářečí českého typu, vedle nichž stojí podskupina slezského nářečí polského typu, pro kterou se v nejnovější literatuře vymezuje termín **nářečí polsko-českého smíšeného pruhu**⁷, kde se prolínají nářeční znaky společné s polštinou.

Jazyk lidu užívaný na Těšínsku snad nikdy neodpovídal úředně zavedeným jazykům v průběhu věků, za to toho hodně vypovídá a bohaté rozmanitosti zdejšího obyvatelstva. Nářečí, kterým se dodnes posluhuje mnoho zde žijících lidí v každodenní komunikaci, je těžce polapitelné. Nikdy nebylo písemně kodifikováno. Přežívá díky ústnímu podání a lidové tvorbě. Vymezuje se ho mnoha termíny. Jazyk polsko-českého smíšeného pruhu. Dialektologovi

⁴ Tamtéž, str. 25.

⁵ ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 1998, str. 176.

⁶ HUBÁČEK, Jaroslav a spol. *Čeština pro učitele*. VADE MECUM BOHEMIAE, 2010, str. 28 – 31.

⁷ TOMOLOVÁ, Věra a spol. *Těšínsko. 1. díl*. Šenov: Tilia, 1997, str. 103 – 105.

Františku Bartošovi⁸ příliš neoponuje ani odborník z vedlejšího oboru, historik Rudolf Žáček, když používá pojem **slezsko-polský dialekt**. „Vedle jazyka úředních dokumentů existoval v zemi i živý jazyk obyvatel, přiklánějící se spíše k polštině než k češtině (v té době se používalo pojmu „moravský jazyk“). Ve městech si uchovávala významnou roli němčina. Podle záznamů z počátku XIX. století převažoval na Těšínsku takzvaný slezsko-polský dialekt, a to zejména ve východní části země, v její západní části, na Frýdecku a v okolí Slezské Ostravy pak dialekt slezsko-moravský.“⁹ V každodenním životě zdejších lidí, pokud jsou uživateli onoho slezského dialektu nebo aspoň s ním přišli do kontaktu, se setkáme s jiným pojmenováním tohoto nářečí – **ponašimu/po našimu/ponašymu/po našymu** (případně *ponaszymu/po naszymu*). Už při výpočtu písemných variant zachycení tohoto jediného pojmu můžeme vytušit, kde se bude nacházet problematika. Toto nářečí má vsutku dvojí osobnost. Kolísá v převážné části mezi češtinou a polštinou, a my si nyní představíme jeho hlavní charakteristické rysy.

1.1.1 Charakteristické rysy místního nářečí

Významný český lingvista a folklorista, profesor Karel Daniel Kadłubiec, který většinu svého života zasvětil právě bádání kulturního a společenského života Těšínského Slezska, přichází s ještě podrobnějším rozdělením tamějšího nářečí. Podotkneme, že se při tom stejně jako my vymezuje do hranic těšínské mluvy v rámci tzv. Zaolzí, tedy části Těšínského Slezska ležícím po levém (tedy českém) břehu řeky Olzy. Kadłubiec rozlišuje ve své monografii *W cieszyńskim miateczniku* (2015) tyto typy **těšínského nářečí**: severotěšínské, středotěšínské a nářečí jablunkovské. Souhrnné uživatelské označení *ponašymu* lze tedy uznat za jakýsi interdialekt. V několika jazykových rovinách nyní uvedeme základní, obecnější společné prvky tohoto nářečí.

- Fonologická a fonetická úroveň
 - Přízvuk na předposlední slabice
- Hlásková úroveň
 - Samohlásky se vyslovují krátce, nevyskytují se dlouhé samohlásky
 - Rozlišuje mezi měkkým *i* a tvrdým *y*
 - Rozlišuje dvojí *l* (*l – l*)
 - Souhlásková skupina *šť* má podobu *šč*

⁸ Tamtéž, str. 103.

⁹ KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 16.

- Slabikotvorné *r* a *l* vystupuje s průvodním vokálem
- Tvrdoapatrové souhlásky *d', t'* jsou realizovány jako *dž, ć*
- Sykavky *s, z* jsou před samohláskami *e, i* vyslovovány měkce jako *ś, ź*¹⁰
- Palatalizace labiálních souhlásek
- Zachování praslovanských nosových samohlásek
- Zachování praslovanského *g* namísto *h*
- Protetické *u* (typické zejména pro oblast směrem k Jablunkovu)

1.2 Historicko-společenský vývoj

Na východě České republiky u hranic s Polskem a Slovenskou republikou, jež vytyčuje samotné horské pásmo Beskyd, se rozléhá krajina kdysi známá jako část Těšínského knížectví. Knižecí rody vymřely, administrativní celky se rozpadly a společenské poměry se změnily. Jen lidé žijící tam po dlouhá léta zůstali ti stejní. Hovorově se pro toto území ujal označení Těšínské Slezsko, nebo pouze Těšínsko. Na tomto malém území dokázali vedle sebe žít a koexistovat po desetiletí, ba i po staletí, v moderním pojetí, příslušníci různých národností a etnik. Zejména díky průmyslové revoluci v 19. století se toto teritorium dočkalo většího přílivu nových obyvatel, kteří sem přišli hledat práci a již zde zůstali. Dodnes zde vedle sebe žijí představitelé národnostních a menšinových skupin, Češi, Poláci, Slováci, Romové a čím dál, tím častěji i Ukrajinci.

Jedná se o bohaté, multikulturní prostředí. Kdo zde však žil, nebo alespoň nějakou dobu pobýval, ví, že tento kraj zanechá na jedinci stopu. Zejména obyvatelé polského či míšeného původu by věděli, o čem je řeč. Někteří dokáží vycítit jisté stigma, které je spojeno s tímto regionem. Jádro této problematiky se musí hledat v minulosti. Na toto téma bylo napsáno již mnoho knih a publikací, mnozí však stále nevědí nebo zapomínají odkud se různorodost Těšínska a s tím spojená pozitiva i negativa vzaly. Proto se nyní pokusíme přiblížit historii tohoto regionu, abychom následně mohli lépe porozumět současné situaci a s ní svázanými jevy či fenomény, které sebou i nadále provází.

Z dnešní geografické perspektivy můžeme říct, že Těšínské Slezsko leželo na pomezí mezi Polskem a Českem. Ze západní strany pomyslnou hranici tvoří řeky Odra a Ostravice, protékající od Bohumína, přes Ostravu po Frýdek-Místek a níže. Na jihu vede podél slovenské hranice a dál po východní straně běží k severu podél polské řeky Bělá, kde se nachází Bílsko-Bělá, Čechovice-Dědice a polské městečko Strumeň. V jeho centru stál Těšín. Podle legendy

¹⁰ HUBÁČEK, Jaroslav a spol. *Čeština pro učitele*. VADE MECUM BOHEMIAE, 2010, str. 30.

toto město založili v roce 810 tři bratři Lešek, Bolek a Těšek, synové polského krále Leška, na počest radostného znovushledání u zřídla. Turistická atrakce v podobě novogotického altánu se studnou, u které se měli bratři setkat a kolem níž měli následně vybudovat město, se skutečně dodnes nachází v polském Těšíně, avšak první dochované zmínky o něm pocházejí až z pozdější doby.

Bohužel k nejstaršímu období osídlování tohoto území nemáme žádné písemné dokumenty. První důkazy o lidském působení jsou založeny na archeologických vykopávkách prováděných zejména v dnešním Těšíně a Chotěbuzi. Nálezy potvrzují, že k osídlení lokality kolem dnešní Chotěbuze došlo již v pravěku, na přelomu doby bronzové a starší doby železné. Následně došlo k opuštění původního sídla a zániku kultury. K další vlně osídlování teritoria došlo až s příchodem Slovanů v období 8. – 11. století.

V přibližně téže době dochází k jakémusi vyčleňování Čechů a Poláků ze společné západoslovanské rodiny. Těšínsko od severu osídlovali polští Vislané, od západu zřejmě slezští Holasici. Do roku 906 r. bylo přidruženo k tzv. Velkomoravské říši, kdy došlo k jejímu zániku kvůli nájezdů Maďarů. Území, které bylo součástí historického Slezska, připadlo tak pod nadvládu polské dynastie Piastovců¹¹, která na těšínském hradu, i přes turbulentní změny na polském a českém trůně, vydržela až do 1653 roku.

Postupné osídlování kraje probíhalo zejména v podhorských a nížinných oblastech, kde díky úrodné zemi hlavním zdrojem obživy bylo zemědělství. Horská pásma Beskyd, jež byla hůře dostupná, platily jako hraniční vymezení.

Kolonizační tendence se těšínská knížata starala podporovat i zakládáním klášterů. Jedním z možných příkladů je klášter benediktýnů v Orlové založený již v 1268 roce. Benediktýni, jejichž náplní byla kultivace krajina a osídlování okolí, brzy zaznamenávali kolonizační úspěchy v okolí dnešních vesnic jako např. Doubrava, Chotěbuz nebo Těrlicko. Jednalo se mj. o přistěhovalce z Malopolska.¹²

Na těšínském území mezitím probíhaly spory mezi polskými Piastovci a českými Přemyslovci, dokud ve 13. století nedošlo ke stanovení hranice podél řeky Ostravice a dočasnému uklidnění situace. Tou dobou zároveň slezští Piastovci byli rozhádáni nejen se sousedy ale i mezi sebou, což vedlo k oslabení jejich pozice i suverenity. Měšek I. Těšínský „spolu se svým bratrem Boleslavem Opolským uzavřel v roce 1291 obranný svaz s českým králem Václavem II. Strany se zavazovaly k vzájemné podpoře proti nepřítelům a Měšek

¹¹ KADLUBIEC, Daniel Karol. *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej*. Czeski Cieszyn: Sekcja Folklorystyczna ZG PZKO, 1987, s. 6.

¹² Tamtéž, s. 12.

zároveň k účasti na vojenských výpravách českého krále. Tato dohoda sblížila těšínská knížata s českými vládci.¹³ Následováno zpečetěním dohodnutí manželských svazků, mj. Violy Alžběty Těšínské s Václavem III., a vyústilo to v roce 1327, kdy těšínský kníže Kazimír I. z rodu Piastovců uznal svrchovanost tehdejšího českého krále Jana Lucemburka.

Na přelomu středověku a raného novověku stále ještě nelze určit jazykové a národnostní hranice. Můžeme se pouze dohadovat na základě dosud objeveného pramenného materiálu. „S vysokou mírou pravděpodobnosti lze však předpokládat, že na území, na němž se v důsledku jeho historického vývoje nejpozději od závěru 13. století (...) prolínaly vlivy polské, české i německé, vytvářela národnostně i jazykově smíšená kultura, obsahující v sobě již výše zmíněné součásti, obohacované snad i jistými prvky vnášenými elementem židovským a židovsko-německým.“¹⁴

Zatímco některé panovnické rody řešily své sváry, Evropou se stály přesouvaly skupiny, jež hledaly místo, kde by se usídlili. Doznívaly tak poslední fáze stěhování národů. Od 13. století se Karpatami přesunovali Valaši, kočovní pastýři zejména rumunského a arumunského původu. V Beskydech se začali usazovat ve 2. polovině 15. století, ještě stále se vyznačovali salašnickým způsobem života. Až během 16. století začali upouštět od svého dosavadního způsobu života v kopcích a začali sestupovat do níže položených oblastí. Postupně se stabilizovali, usadili se a začali se věnovat zemědělství.¹⁵

V mezičase v roce 1335 došlo k uzavření *Trenčínské smlouvy* mezi Janem Lucemburkem a polským králem Kazimírem III. Velikým, podle níž se Jan Lucemburský měl vzdát nároku na polský trůn a Kazimír III. Veliký nároku na už i tak Janem ovládané Slezsko, do něhož spadalo Těšínsko. I přesto si slezská knížata dokázala vládnout do jisté míry svébytně, což mělo vliv na zdejší kulturu. Ačkoliv se změnila jejich státní příslušnost, k větším změnám na jiných rovinách nedošlo.¹⁶

V roce 1526 na český trůn usedají Habsburkové, a Těšínsko se tak stává součástí Habsburské monarchie, jíž vládne Ferdinand I. Habsburský.

V roce 1653 umírá Alžběta Lukrécie, poslední těšínská kněžna a s ní vymírá vláda Piastovců v Těšínském knížectví. Tato smutná událost zavedla v následující letech příčinu ke vzniku tzv. stavovských panství. K tomuto jevu dochází, když vymře knížecí rod a knížectví

¹³ KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 9.

¹⁴ Red. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920 – 2000. Poláci na Těšínku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002, s. 11.

¹⁵ KADŁUBIEC, Daniel Karol. *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej*. Czeski Cieszyn: Sekcja Folklorystyczna ZG PZKO, 1987, s. 14.

¹⁶ KADŁUBIEC, Daniel Karol. *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej*. Czeski Cieszyn: Sekcja Folklorystyczna ZG PZKO, 1987, s. 8.

případně panskému rodu, nebo dojde k povýšení panství na stavovské. Takovými panstvími ve Slezsku byly např. Bohumínské panství, Doubrava, Orlová, Fryštátské panství či Německá Lutyně, které nabyly statusu svobodných menších panství. Kadłubiec k této záležitosti poznamenává, že mohlo to mít zásadní vliv na následné rozrůznění místní lidové kultury. Knížectví jako takové i nadále existovalo, ale postupně jeho odkaz upadal a nově vládnoucí úředníci a šlechta začali svou pozornost směřovat k Vídni.

Celé 16. století bylo pro Slezsko ve znamení změn, nepokojů a válek. V důsledku třicetileté války, tamní země byly plundrovány rakouskými, švédskými a německými vojsky. Zaváděly se restrikce proti protestanství. Územím procházela vojska mj. Jana II. Kazimíra Vasy či Jana III. Sobieského, když v roce 1683 běžel k Vídni na pomoc proti Turkům. Z čehož první zmíněny, podle pověr zanechal stopu ve zdejším folklóru. Jeho zásluhou slezští Goralé z okolí Jistebné a Koňákova začali nosit bruclíky červené barvy, když jim jako výraz vděku za pomoc při útěku daroval červené sukno.¹⁷

„V roce 1740 nastoupila na rakouský trůn Marie Terezie a začaly boje nazvané válkami o dědictví rakouské s pruským králem Fridrichem II., který odmítl uznat pragmatickou sankci umožňující v habsburském rodě nástupnictví i po ženské linii.“¹⁸ Tyto války, které jsou někdy v souvislosti se Slezskem nazývány slezskými válkami, trvaly až do roku 1748, v důsledku kterých Marie Terezie přišla o většinu Pruska ve prospěch Pruska a jí zůstaly pouze jižní části Slezska, jež zahrnovaly taktéž Opavsko a Těšínsko.

Nyní tzv. Rakouské Slezsko bylo rozděleno do čtyř okresů se svými vlastními soudy: bílského, těšínského, fryštátského a frýdeckého. Ve všech okresech, až na frýdecký, převažovalo údajně polsky mluvící obyvatelstvo.¹⁹

Od dob reformace a zejména po vyhlášení tolerančního patentu v 1781 roce, se zvýšilo úsilí protestantů naučit lidi číst a psát. Evangelíci, jež kladli velký důraz na Písmo svaté, značně napomohli zakládání nových škol na Těšínsku. S přechodem od tradiční feudální společnosti k moderní společenské, byly vyvíjeny snahy na posílení polského jazyka. „Čím více autochtonní etnicky polské obyvatelstvo získávalo občanských práv, tím větší bylo uplatnění polského jazyka v praxi.“²⁰ Ve školách, v kostelech, v publicistice atd.

Ještě před národním obrozením, puristickými tendencemi a hnutími národního sebeurčení, se podařilo německému topografovi Reginaldu Kneifelovi zachytit a popsat alespoň

¹⁷ Tamtéž, s. 9.

¹⁸ BÍLEK, Jiří. *Kyselá těšínská jablička. Československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2011, s. 24.

¹⁹ KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 11.

²⁰ KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 11.

jazykovou situace na Těšínsku. Ve svém díle *Topographie des kaiserlich-königlichen Antheils von Schlesiens* „uvádí pro jednotlivé obce jazyk obyvatelstva, který definuje ve většině případů, vedle němčiny, jako dialekt slezsko-polský či slezsko-moravský (...) vyznačil nikoliv jazykovou hranici česko-polskou, ale relativně široký pás přechodného území, kde dominantní byl slezský dialekt, tedy řeč, jejímž zbytkům se dnes hantýrkou říká ‚po našemu‘, a to s převažujícími prvky polskými nebo českými, v tehdejší chápání označovanými jako moravské.“²¹

Zdánlivě poklidně zde vedle sebe žili všichni zdejší obyvatelé. K rozkolu mělo dojít až v průběhu 19. století. Zatímco probíhala cílená germanizace, tyto procesy zprvu Čechy a Poláky, kteří společně hovořili místním nářečím, spíše sblížovaly a proti Němcům navázali spolupráci.

S příchodem 19. století začíná prudký hospodářský rozvoj regionu. K obrovským proměnám tváře Těšínského Slezska se přičinila průmyslová revoluce. Začátkem tohoto století dochází k rozmachu hutnictví a hornictví na zdejší teritoriu. V důsledku čeho, se projevila další migrační vlna. V té době byl zaznamenán větší příliv Slováků a zejména polských dělníků z Haliče, kteří se sem stěhovali za prací. Demografické proměny zaznamenal zejména ostravsko-karvinský těžební revír. Méně citelně tímto přílivem byl poznamenán Těšín a jeho okolí, který si tak mohl zachovat svůj osobitý polský charakter.²² V tomto období rovněž vrcholila kolonizace zdejších beskydských hor, která se začala projevovat nedostatkem obživy pro všechny. V důsledku čeho se rozvíjející průmyslová a manufakturní městská centra staly značným lákadlem a začalo docházet i k míšení dosud autochtonních skupin.

Doposud v podstatě poklidný život místních obyvatel v rámci Rakousko-uherské monarchie, byl nabourán ideou národního sebeurčení a na základě toho dožadování se svých práv. Tyto procesy byly důsledkem tzv. jara národů z roku 1848, které s opožděním pronikly i na Těšínsko v 2. polovině 19. století. Charakteristické předpoklady příslušnosti k jedné či druhé národní skupině byly prezentovány jako společné tradice, historie, kultura nebo jazyk.

Od počátku tohoto trendu národního uvědomění, začaly vznikat různé organizace, které měly zdejší lid přesvědčit k národním vyhranění se vůči ostatním. Mezi jedny z mnoha nově vznikajících organizací patřily: německá „Gelehrtenverein“, česká Beseda nebo polská organizace „Złączenie Polskie“.²³

²¹ Red. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920 – 2000. Poláci na Těšínsku. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej*, 2002, s. 11 – 12.

²² KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice*, 2009, str. 14.

²³ ZENDEROWSKI, Radosław. *Cieszyn jako miasto podzielone granicą państwową: przyczyny i konsekwencje podziału 1920 r.*, Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne. 2002, 9/1, s. 111.

V průběhu společenských a kulturních změn, se našlo mnoho takových, kteří sledovali své vlastní cíle. „Hospodářské zájmy v 19. století vytvářely politické struktury a jejich vůdci brzy zjistili, že jednou z neúčinnějších zbraní sloužících ke zničení konkurence je myšlenka nacionalismu. Právě multikulturní prostředí průmyslových center mělo pro její šíření vhodné podmínky. Bylo snadné získat příznivce pro boj proti politické prestiži jinonárodních skupin v zájmu germanizace, polonizace, bohemizace či antisemitismu za cenu iluze prestižního postavení.“²⁴

I přestože Poláci a Češi původně projevovali snahu spolupracovat, motivováni společným bojem proti sílící germanizaci a romantickou ideou společné slovanské minulosti, v 80. letech stále častěji docházelo ke střetům polsko-českých zájmů. Ani jedné ze stran se však nedařilo přiklonit znatelné číslo obyvatel na svou stranu. Dokladem zůstávala stále jistá národnostní nevyhraněnost. „Do 20. století vstoupilo Těšínsko jako územní celek už velmi komplikovaný, a to nejen z hlediska ekonomického, sociálního a politického, ale i národnostního. Soužití českého, polského, německého a židovského (jazykové zpravidla rovněž německého) etnika nebyl rozhodně jednoduchou záležitostí.“²⁵ Národně obrozovací hnutí našla svá řešení ve 20. letech 20. století, k nelibosti jedněch a libosti druhých.

V důsledku první světové války dochází k zániku starých monarchií, včetně Rakousko-Uherska, a vznikají moderní národní státy. Kritickou otázkou se ukáže vymezení hranic. Spory se měly značně týkat Těšínského Slezska, které dosud jednotné, mělo být rozděleno. Nároku na toto území se dožadovali i Češi i Poláci. Československá strana se hájila historickými a hospodářskými právy. Velkou roli sehrála i záležitost komunikace a s ní související košicko-bohumínská trať, která jediná spojovala území dnešního Česka a Slovenska a vedla právě skrze Těšínsko. Polská strana argumentovala etnografickým složením obyvatelstva a převahou polsky mluvícího obyvatelstva.

Po takřka dvouletém období nepokojů, ve kterém měla místo i tzv. Sedmidenní válka o Těšínsko, došlo 28. července 1920 k rozdělení Těšínského Slezska na konferenci v belgickém Spa. Novou hranici tvořila řeka Olše, která rozdělila i dosud jednotné město Těšín na český a polský, která dále vedla západním hřebenem Slezských Beskyd. „Výsledkem byla i změna národnostní struktury, protože etnicky nevyhraněné obyvatelstvo se začalo hlásit k Čechům. Hranice a státní úřady začínali obsazovat čeští úředníci a etnické rozlišování obyvatel nabylo větší váhy. S přílivem českého obyvatelstva do měst se vedle polského rozvíjelo i české školství

²⁴ ŠMÍRA, Pavel. *Beskydy. Dny všední i sváteční*. Třinec: WART – Henryk Wawreczka, 2013, s. 11.

²⁵ Red. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920 – 2000. Poláci na Těšínsku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002, s. 13.

a podobně se národnostně zaměřovala také spolková činnost.²⁶ Připomeňme, že dle statistických údajů ještě v letech 1880 – 1900 tomu bylo opačně. Počet obyvatel hlásících se k polské národnosti postupně vzrůstal k 55 %, česká skupina projevovala klesající tendence k přibližně 36 %, u Němců křivka také jemně vzrůstala.²⁷

Následné větší krize se zdejší obyvatelstvo dočkalo v období hospodářské krize v letech 1928 – 1932. Po tzv. anšlusu v důsledku *mnichovské dohody* z 1938, Češi odstoupili Němcům svá pohraniční území. Oslabené pozice Československa využili Poláci a ještě v říjnu téhož roku s polskou armádou obsadili fryštátský a českotěšínský okres. Vynakládali velké úsilí na polonizaci území, což pak dlouho nebylo zapomenuto. Následoval rozpad Československa. Byl zřízen Protektorát Čechy a Morava, obsazen německým vojskem, a na východě vznikl Slovenský štát.

Po vpádu německých vojsk do Polska 1. září k 1939 a rozpoutání druhé světové války, území Těšínska bylo začleněno do Velkoněmecké říše, zdejší obyvatelé byli nuceni deklarovat svou národnostní příslušnost a podepsat tzv. *Volkslist*. Lidé měli na výběr: německou, českou, polskou nebo slezskou příslušnost. Každé skupině připadaly jiná práva. „Většina obyvatel se hlásila k Slezanům, ale ty nacisté považovali za Němce. Proto muži museli narukovat do armády a bojovat na frontě, padlo jich kolem 2 000. Přiznání české nebo polské národnosti znamenalo vyšší daně a nižší sociální dávky. Pro Poláky se zavedl podstatně horší režim než pro Čechy, především přísnější trestní právo.“²⁸ Kdo se vzpouzel, skončil společně se Židy a Romy na cestě do koncentračních táborů, mj. velká část zdejší polské inteligence se stala obětí katyňského zločinu.

Po zakončení druhé světové války, se někdejší bohatá společenská diverzita Těšínska rozpadla. Přijalo se, že zde zůstali Češi a polská menšina. Po zdlouhavých debatách o nových poválečných hranicích byla pod dohledem Sovětského svazu uzavřena smlouva „o přátelství a vzájemné pomoci mezi Československem a Polskem její součástí byl dodatkový protokol, upravující na základě principu vzájemnosti práva polské menšiny v ČSR.“²⁹

Po problematických začátcích a vzájemné nedůvěře se pozice Poláků žijících na Těšínsku postupně stabilizovala. Koncem 40. let se polská menšina dočkala několika odepření rozšíření jejich práv. Komunistickou stranou byly zamítnuty zejména skrze přílišnou orientaci

²⁶ ŠMÍRA, Pavel. *Beskydy. Dny všední i sváteční*. Třinec: WART – Henryk Wawreczka, 2013, s. 11.

²⁷ Red. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920 – 2000. Poláci na Těšínsku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002, s. 13.

²⁸ ŠMÍRA, Pavel. *Beskydy. Dny všední i sváteční*. Třinec: WART – Henryk Wawreczka, 2013, s. 12.

²⁹ Red. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920 – 2000. Poláci na Těšínsku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002, s. 18.

na Polsko nebo se jim naopak nezdály programy opřeny o teorii autochtonů, jejíž rétorika vyznívala buržoazně. Ve zlepšení statusu dochází v 50. letech, kdy se zvyšuje počet polských škol, je přijata zásada dvojjazyčnosti a zvětšuje se aktivita různých kulturních spolků.³⁰

V roce 1949 byl založen Polský kulturně-osvětový svaz, jehož hlavním účelem bylo sdružování zdejších Poláků, pořádání kulturních akcí, kultivace jazyka, ale i sběratelství, osvěta a zájem o zdejší region a jeho obyvatelé. Od 50. let vznikají a působí pod záštitou Polského kulturně-osvětového svazu v České republice folklorní soubory, které se věnují lidovému tanci a hudbě. Pečují o zachování tradic, hodnot, kultury a jazyka, a prezentují svou činnost nejen na domácí půdě ale i v zahraničí. Jak uvádí Jiří Friedl: „Polský kulturně-osvětový svaz přitom vyvíjel relativně rozsáhlou kulturní činnost, která byla fakticky jedinou oblastí, ve které se polská menšina mohla projevit. Využívala toho přitom náležitým způsobem, což mimo jiné vyplývá i z porovnání s kulturními aktivitami Čechů, které byly mnohem menší. Kulturní kultivací se polská menšina snažila udržet vlastní identitu.“³¹

Nesmíme však zapomenout, že na Těšínsku, kde lidová kultura je stále živá, působí i mnoho dalších nezávislých a „nepolských“ spolků, které uznávají stejné kulturní a duchovní hodnoty.

2 O autorce

Tato kapitola nám více přiblíží postavu autorky, která se ujala nejen role autorky původního textu, ale následně si vzala na starost i roli překladatele onoho textu. Autorkou i překladatelkou je tatáž osoba, která nyní píše tato slova. Proto bych v úvodu kapitoly *O autorce* chtěla čtenáře této práce upozornit na fakt, že budu o své osobě psát ve třetí osobě, abychom si zachovali bezpečný odstup. Pokud budeme zmiňovat výchozí text, budu používat spíše třetí osobu. O něco méně to bude platit případně, kdy se budeme zabývat procesem a problematikou týkajících se překladu a práce překladatele, což je jádrem a náplní této diplomové práce. Aby nedošlo k nepochopení, dovoluji mi rekapitulaci. Já jakožto autorka této práce s názvem *Překlad terminologie z oblasti folklorních souborů na Těšínsku* se budu zabývat problematikou překladu bohatého na regionalismy a etnografismy a těžkostmi, se kterými se překladatel může setkat v případě, pokud je zároveň i autorem originálního textu. Současně bych chtěla poukázat na motivace, které mě vedly k sepsání této práce a obtíže, kterými musí překladatel projít,

³⁰ Tamtéž.

³¹ KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009, str. 67.

pokud se text týká zprostředkovaně i jeho osoby či prostředí mu blízkému. Jaké to je být příslušníkem národnostní menšiny a jestli dvojjazyčnost nese s sebou pouze pozitiva či nikoliv.

Lucie Durczoková se narodila v roce 1996 v Karviné. Od dětství bydlí s několika přestávkami v obci Stonava, která leží na území tzv. Zaolší, což je pojmenování pro východní část Těšínského Slezska nacházejícího se na české straně hranice.

Vyrůstala ve dvojjazyčné rodině, což se primárně určovalo na základě toho, do jaké školy chodili její rodiče. Matka chodila do polské školy, otec do české. Toto rozdělení však není tak jednoznačné. Doma se nehovořilo ani polsky, ani česky, nýbrž tamějším nářečím nazývaným „*po naszymu*“, které jsme měli možnost si představit již v kapitole *1.1 Jazyková situace na Těšinsku*. Tímtož dialektem se dorozumívala i s rodiči a prarodiči. Otec z matčiny strany chodil do polské školy, s pominutím jednoho roku stráveného v německé škole v období války, a babička do české. Opačně tomu bylo v případě otce, kdy jeho otec docházel do české školy a matka, jejíž rodina se přistěhovala za prací z Polska, do školy s polským jazykem vyučovacím. Prababička z otcovy strany dokonce pocházela z bývalé Jugoslávie, dnešního Srbska, provdala se za zdejšího Poláka, a pravnučka i s ní se dorozumívala „*po naszymu*“. Na tomto případě vidíme, o jak smíšené prostředí se jedná.

Se spisovnou češtinou a polštinou se autorka řádně setkala až v průběhu školní docházky. Nejprve docházela do Základní školy s polským jazykem vyučovacím ve Stonavě. Poněvadž se od 80. let, skrze snižující se počet žáků, jedná o malotřídní školu, do šestého ročníku nastoupila na Základní škole s polským jazykem vyučovacím v Horní Suché. Své další kroky ubírala jako většina jejích spolužáků na jednu z posledních středních škol nabízejících výuku v polštině, tedy ke Gymnáziu s polským jazykem vyučovacím v Českém Těšíně, které v průběhu jejího studia přijalo nový název a patronát tedy Polské gymnázium – Polskie Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego. Tato volba byla vedena touhou zůstat ve známém prostředí a s lidmi, kteří sdíleli ve většině případů podobný původ, obdobné zájmy, a především stejný jazyk.

Přestože by se v rodině našlo několik lékařů, inženýrů a bratr autorky se vydal na právnickou dráhu, autorka sama se po úspěšném vykonání maturitní zkoušky vydala vstříc humanitním vědám. Učarovala ji pedagogika, literatura i historie. Nakonec zakotvila na Univerzitě Palackého v Olomouci na oboru *Polská filologie*, který jí nabízel téměř vše výše zmíněné. V roce 2020 úspěšně obhájila svůj bakalářský titul s prací *Písně Jaromíra Nohavici jako zrcadlo polsko-českých realit v pohraničí*. Už tehdy se projevil její zájem o historii a kulturu Těšínského Slezska, přesněji řečeno Zaolší, neboli Zaolzi, kteréžto české pojmenování oblasti zvané „Zaolzie“ by viděla raději.

Ačkoliv si vždy myslela, že ve středu jejích zájmů zůstane historie, během studia našla své zálibení v překladu. Dodnes nenašla správná slova, jak popsat ten pocit, když pod jejíma rukama vzniká něco „nového“, když může pomoci ostatním nebo případná možnost, že by mohla rozšířit počet konzumentů až už literárního nebo audiovizuálního díla. Bezpochybný vliv na to měl Mgr. Jan Jeništa, Ph.D., překladatel a vysokoškolský pedagog, vyučující zejména translatologické předměty na olomoucké Slavistice, se kterým se setkala během svého studia. Díky správnému a motivujícímu vedení zkusila autorka své štěstí i v překladatelské soutěži *Den s překladem*, kde se v roce 2022 objevila mezi oceněnými v kategorii překladu z polštiny do češtiny. Při této příležitosti se měla možnost setkat s PhDr. Jiřím Murycem, Ph.D., vedoucím oddělení polonistiky na Ostravské univerzitě, který ji rovněž pozitivně ovlivnil a motivoval v další překladatelské práci.

Ve volném čase se autorka věnuje především turistice, filmům a četbě; favorizuje zejména žánry s historickým nebo fantasy zaměřením. Dlouhá léta se věnovala i hře na klavír a kytaru. V dětství začala navštěvovat folklorní soubor *Dziecka ze Stonawy*, který vedla její tehdejší učitelka ze stonavské základní školy mgr Wanda Grudzińska. Ve svých 14 letech začala navštěvovat *Soubor písní a tanců Suszanie*, kde se naplno projevila její láska k folkloru a lidovému tanci. Ačkoliv se po téměř desíti letech rozloučila se souborem, i nadále zůstává v kontaktu s tamními členy a vedením. Během let strávených v souboru se měla možnost seznámit s lidovým tancem nejen z českých regionů, ale třeba i z Polska nebo Slovenska. V poslední době se však začíná více vracet ke kořenům, k tradicím a folkloru Těšínského Slezska.

2.1 Bilingvismus

Pokud řekneme, že je někdo **bilingvní** máme zajisté na mysli, že daná osoba je schopna se posluhovat dvěma jazyky na stejně dobré úrovni. Ovšem lingvistických definicí bilingvismu existuje celá řada, ale žádná není zcela vyhovující. Uvedeme si nyní ty nerozšířenější: bilingvismus je „schopnost ovládat dva jazyky na úrovni rodilého mluvčího“³² a/nebo schopnost mluvčího ovládat dva jazyky v plné šíři, se způsobilostí používat je stejně dokonale.³³ Avšak otázkou zůstává, co lze považovat za jazyk a co již ne. Kde je vytyčená hranice mezi jazykem a případnými jeho podtypy? Je to velice relevantní. „Z lingvistického hlediska nerozlišujeme mezi jazyky a dialekty (...). Na mnoha místech mluví lidé dvěma

³² HARDING-ESCH Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008, s. 40.

³³ ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 397.

dialekty. Jsou-li oficiálně uznány jako jazyky, považujeme takové lidi za ‚bilingvní‘, ale z čistě lingvistického hlediska je bilingvista každý, kdo má k dispozici dva různé způsoby vyjadřování.“ S ohledem na toto prohlášení, v rámci vymezení pojmu bilingvismus, jazykem tedy myslíme i dialekty a jiné podtypy daného jazyka.

Bilingvismus není vyhraněný pouze ke dvěma jazykům, kterými se dokáže posluhovat jedinec. Vztahuje se ke dvěma a *více* jazykům. V tom případě už však hovoříme o **multilingvistu** neboli mnohojazyčnosti.

O jisté formě bilingvismu můžeme hovořit i v rámci jednoho jazyka. V kapitole 1.1 o jazykové situaci na Zaolzí jsme si řekli, že jazyk, v tomto případě čeština, se realizuje v různých útvarech, mezi které patří i dialekty. Tyto formy jednoho jazyka se označují jako ty „vyšší“ a „nižší“. Edith Harding-Esch a Philip Riley ve své knize *Bilingvní rodina* píšou: „Obě formy se mohou lišit buď jen nepatrně, takže bychom je nejspíš označili jako „standartní“ formu a „dialekt“ (...). Při jakékoli zmínce o „vyšší“ a „nižší“ formě nebo „klasickém“ či „standardním“ jazyce si můžeme být jistí, že se jedná o rozdvojený jazyk. Tato forma společenského bilingvismu je mnohem častější, než si většinou myslíme. (...) Velmi složitý vztah existuje mezi individuální dvojjazyčností a rozdvojeným jazykem, protože můžeme ovládat vyšší či nižší formu jazyka či obě, nebo jednu lépe než druhou, a také proto, že faktory určující jazykovou identitu jednotlivce mohou být historické, geografické, etnické, náboženské, ekonomické či psychologické.“³⁴ Tento jev je charakteristický zejména pro heterogenní státy, jako jsou Spojené státy americké či kdysi Sovětský svaz. Bylo a je to výsledkem různých politických a společenských proměn, které se nevyhnuly ani východní pohraniční oblasti České republiky, kde se stýkají hranice tří států, jazyky se navzájem ovlivňují a nářeční tendence jsou zde stále silné.

Vedle bilingvismu neboli dvojjazyčnosti je rovněž důležité neopomenout pojem **diglosie**. Bilingvismus se používá ve smyslu používání jednoho (či více) jazyků jedincem. Diglosie se vztahuje spíše k teritoriální a společenské mnohojazyčnosti. Dle Černého „u bilingvismu jde vždy o koexistenci dvou různých jazyků. Naproti tomu u diglosie se jedná podle klasické Fergusovy definice o rozrůznění funkční, o poměrně stabilní jazykovou situaci, v níž vedle standardní formy a dialektů existuje odlišná, vysoce kodifikovaná varianta, která je široce využívána v literatuře a v psané podobě jazyka vůbec, a slouží také jako vyučovací jazyk ve školách, jako jazyk slavnostních veřejných projevů atd., avšak prakticky nikdo ji nepoužívá v běžné konverzaci; jako taková varianta nejčastěji slouží buď starší podoba téhož jazyka nebo

³⁴ HARDING-ESCH Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008, s. 44 – 45.

také jazyk jiný, pak jde o kombinaci diglosie a bilingvismu.³⁵ Jako příklad čisté diglosie uvádí situaci v České republice, kdy vedle hovorové češtiny a dialektů existuje čeština spisovná, jež se v každodenních situacích nevyužívá, ale uplatňujeme ji jako jazyk veřejných projevů, ve školách atd. Ve vztahu k otázce národnostních menšin diglosii krátce shrnuje Nekvapil jako užití různých jazyků a jeho variet v závislosti na společenském kontextu.³⁶ Všichni se následně shodují, že bilingvismus může existovat bez diglosie a naopak. Těšínské Slezsko však splňuje všechny podmínky, aby zde byl potvrzen výskyt diglosie a u mnohých obyvatel i bilingvismus.

Hovoříme-li už o nějakém geografickém, společenském aspektu, musíme se na dvojjazyčnost podívat opět z obecnějšího hlediska. Bilingvismus často bývá projevem historických a společenských proměn. Lingvisté proto zdůrazňují důležitost znalosti kultury, historie, reálií dané oblasti, kde se dané jazyky používají. Této důležitosti jsme si vědomi, když je to rovněž základním předpokladem, jak být dobrým překladatelem. Rozdíl je v tom, že překladatel se musí s danou skutečností seznámit, informovat se a vzdělávat se. Bilingvista je často zakořeněný ve vícero kulturách. Pokorný ve své práci uvádí: „Bilingvní mluvčí bývají zřídka nejen bilingvní, ale také bikulturní. (...) Bilingvismus se také může sám stát výrazem kulturních a společenských významů. Bilingvismus umožňuje výběr jazykové varianty podle situace, adekvátně funkci a kontextu. Jazyk tím vlastně přestává být kulturně a společensky neutrální.“³⁷

Jazykovědci a psychologové se často zamýšlejí nad tím, jak a kdy dochází k rozlišení dvou jazyků, samostatných systémů u jedince. Existují dva hlavní proudy. „Na jedné straně jsou ti, podle nichž děti procházejí počátečním smíšeným stadiem a kombinují oba jazyky do jednotného systému a na druhé ti, kdo věří, že od chvíle, kdy začnou děti mluvit, udržují oba jazyky odděleně.“³⁸ Zde bych se chtěla zastat první téze, avšak situace na Těšínsku je opět komplikovanější. Říká se, že nářečí *ponaszymu* si zachovalo mnohé archaické prvky, které byly typické například pro jazyk a dobu Jana Kochanowského, tedy staropolštinu. První doklady o tomto dialektu skutečně sahají do 15. století. Avšak v současné době, pokud někomu chceme představit toto nářečí, řekneme, že se jedná o kombinaci českého a polského jazyka, s německými jazykovými výpůjčkami. A tak nejde o to, kdo z koho vzešel, ale o aktuální stav.

Na příkladě postavy autorky a překladatelky můžeme tedy hovořit o tom, že autorka skutečně v počátcích procházela smíšeným stadiem. Já bych si však s odstupem dovolila

³⁵ ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 397.

³⁶ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 69.

³⁷ POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 131.

³⁸ HARDING-ESCH Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008, s. 74.

navrhnout, že autorka ve svém raném věku byla monolingvní. Byla uživatelem pouze jednoho jazyka, své mateřštiny, čímž bylo ono těšínské nářečí. Že zrovna tento dialekt je kombinací dvou příbuzných jazyků, je věc sekundární. Až během školní docházky se autorka setkává se stylem *vyšším a nižším, oficiálním a neoficiálním, dobrým a špatným*, jak je klasifikoval Ferguson. Právě v období první třídy je autorka vystavena poznání, že její jazyk není dostatečně „dobrý“, že musí něco změnit, že se musí naučit mluvit jinak. Že se musí naučit ovládat „nový jazyk“. V tomto případě se jednalo o osvojení si polštiny, když autorka docházela do základní školy s polským jazykem vyučovacím. S českým jazykem to bylo následně jednodušší, s ním se člověk setkával všude ve veřejném prostoru. Kritické napomínání ze strany pedagoga, může v takovém případě i vést k pocitu méněcennosti dítěte. Autorka si vybavuje, že se snažila najít chybu u svých rodičů – proč s ní matka nemluvila polsky a otec česky, když ona chodila do polské školy a on do české, mohla by teď ve škole mluvit „správně“. Z opačného úhlu pohledu se na to dívá docentka Irena Bogoczová, která ve své práci zmiňuje jev zvaný dialektofobie. „Jde o poměrně rozšířené přesvědčení, že děti, s nimiž se doma mluví nářečím, to pak mají ve škole složitější, byť pro to neexistuje logické zdůvodnění. Naopak, výzkum bilingvismu dokazuje, že takovéto potíže se mohou objevit pouze na samém začátku vzdělávacího procesu, ale pak už schopnost dítěte přepínat kódy přináší samá pozitiva.“³⁹ S odstupem času se toto tvrzení zdá být velice trefné. Podrobněji se však takovýmito situacemi zabývá např. psycholingvistika.

Zmínili jsme pojem **mateřský jazyk**, ale nevysvětlili ho, ačkoliv každý z nás podprahově cítí, co je tím míněno. Leoš Šatava uvádí krátké, ale úderné definice tohoto termínu: „(a) jazyk, který nás naučila matka; (b) první naučený jazyk, bez ohledu na to, ‚kdo nás jej naučil‘; (c) silnější jazyk v průběhu života; (d) ‚mateřský jazyk‘ regionu nebo země (např. irština v Irsku); (e) jazyk, který osoba nejčastěji užívá; (f) jazyk, ke kterému má osoba pozitivnější vztah a náklonnost.“⁴⁰

A opět se vracíme k možným definicím dvojjazyčnosti. V předchozím odstavci se představily a smísily dva způsoby, jak se člověk může stát bilingvním. Mateřský jazyk uživatel dokonale zvládá do svých 5 let. V prvním případě dítě od narození je vedeno ke dvojjazyčnosti, když každý z rodičů hovoří s potomkem jiným jazykem, nebo např. v případě, že se jedná cizineckou rodinu, dítě doma slyší jeden jazyk a ve škole a veřejném prostoru se setkává s jazykem druhým. Druhým způsobem je záměrné osvojování si jazyka v pozdějším věku, se

³⁹ BOGOZOVÁ Irena a BORTLICZEK. *Jazyk příhraničního mikrosvěta*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017, s. 38.

⁴⁰ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 75.

snahou ovládnout ho stejně dobře jako jazyk mateřský. Záměrně jsem zde nepoužila slova „ovládnout ho stejně dokonale jako mateřský jazyk,“ protože jak správně Harding-Esch podotýká – nejsme schopní ani říct, co „dokonale ovládat jazyk“ znamená. Každý z nás ve svém každodenním životě používá pouze část svého mateřského jazyka⁴¹, slovní zásobu, kterou pokryje své potřeby a zájmy. Stejně tak ovládneme pouze úsek jazyka cizího. Ale tím bychom se opět jenom marně snažili najít ideální definici bilingvismu. Avšak ke zmíněnému poměru osvojení si jazyků se ještě dostaneme za chvíli.

Nyní dalším důležitým pojmem a jevem vyskytujícím se zejména u dvou a vícejazyčných jedinců je výše již u Bogoczové zmíněné **přepínání kódů**. Můžeme říci, že se jedná o mísení, přepínání mezi dvěma jazykovými kódy, v jednom projevu či dokonce v jedné větě. K takové situaci může dojít, pokud chybí pojmenování signifikátu v daném jazyce nebo mluvčí si na něj nemůže vzpomenout; potřeba ukrytí významu, citová angažovanost, zdůraznění vlastní identity atd.

Jan Pokorný rozlišuje různé funkce přepínání kódů: referenční, direktivní, expresivní, fatická, metalingvistická a poetická.⁴² Souběžně vedle pojmu přepínání kódů, se objevují pojmy jako **jazyková výpůjčka**, tj. záměrné použití výrazu jednoho jazyka v jazyce druhém, a **volba jazyka**, tedy plynulý přechod promluvy z jednoho jazyka do jazyka druhého. A zatímco Pokorný to vše pojímá souhrnně jako přepínání kódů, Harding-Esch zdůrazňuje rozdíl zásadní mezi těmito pojmy.⁴³

Často se setkáme se snahou určit míru, stupeň bilingvismu. Jak již bylo zmíněno, je těžké, téměř nemožné, určit míru ovládnutí jednoho jazyka. Bilingvista nikdy nebude ovládat ten stejný rozsah, tutéž část v obou jazycích. Mezi jazyky a jejich užíváním bude vždy nerovnováha. Ke srovnávání schopností bilingvisty často docházíme vnímáním jeho relativních schopností (např. „mluví stejně dobře polsky jako česky“) nebo z hlediska jeho relativního užívání (např. „češtinu a polštinu používá každý den“).⁴⁴

Nerovnováha osvojení jazyků, a často se jedná o vliv mateřského jazyka, se může vyskytnou v podobě tzv. **interference**. Projevuje se zvukové stránce, slovní zásobě, frazeologii, gramatice, klasifikování předmětů, jevů, událostí atd. Černý ji definuje „jako porušování jazykové normy způsobené vlivem jiného jazyka (nejčastěji mateřského).“⁴⁵ Interference je zároveň chápána jako důležitý ukazatel **dominance** jazyka. To znamená, že uživatel jeden jazyk

⁴¹ HARDING-ESCH Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008, s. 39.

⁴² POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 129.

⁴³ HARDING-ESCH Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008, s. 84.

⁴⁴ Tamtéž, s. 51.

⁴⁵ ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 359 – 360.

ovládá lépe, má bohatší slovní zásobu, nepotřebuje tak často vyhledávat pomoc v jazyce druhém. „Dalším projevem dominance jazyka je, když bilingvista *upřednostňuje* jeden ze svých jazyků. Pokud necháte volbu jazyka na něm a požádáte ho o vyjádření k několika tématům, brzy se zřetelně ukáže, že jednomu z nich dává přednost.“⁴⁶

V případě, že bychom si měli zásadní informace z této podkapitoly shrnout, budou to tyto. Každý z nás mluví nějakým jazykem. Jako první ovládneme náš mateřský jazyk. Další definice hovoří, že mateřským jazykem je jazyk, kterým hovoříme nejčastěji. Jiná, že je to jazyk, který ovládáme nejlépe. V průběhu života se našim mateřským jazykem, může stát jiný jazyk než ten, který jsme se naučili jako první. Snad nejdůležitější je faktor, že daný jazyk potrhuje identitu jedince. Mnoho osob je však bilingvních nebo multilingvních. V tomto případě o statusu mateřského jazyka může rozhodovat dominance jednoho z jazyků. Dvoj- a vícejazyčnost lze zkráceně vymezit jako znalost a schopnost používat dva a více jazyků (např. polština a čeština). Vedle bilingvismu se zde objevuje i pojem diglosie, což může znamenat schopnost aktivně používat dvě nerovnocenné varianty téhož jazyka (např. spisovná čeština a čeština obecná nebo jiný dialekt). Na co jsem však chtěla poukázat, je rozmanitost definicí nejen těchto pojmů, ale i jejich často nejasné hranice. Z druhé strany ve vztahu k bilingvnímu jedinci, jsem chtěla poukázat na jazykový zmatek, kterým si musí projít, a případnou potíž vlastní identifikace. „Míšení jazyků implikuje nejasnou sociální identitu, která v konečném důsledku může vést k incestu. Silné metajazykové vědomí se projevuje i zmítáním cize znějících souhláskových skupin nebo syntaktických vzorců.“⁴⁷

2.2 Autor jako překladatel

Autor z latinského *auctor* neboli tvůrce. Je spatřován jako někdo, kdo dává počátek komunikačnímu procesu v podobě kódování informace do textu. Takovýmto tvůrcem může být i překladatel. Jeho práce je však poněkud svízelnější než práce autora původního textu. Během překladatelského procesu se totiž s kódováním setká několikrát. Nejdříve během seznámení se s předlohou, a jejím pochopením. Následně při vlastním pojetí díla neboli překladatelově fázi kódování. Která je následně zachycena v jeho přestylizování předlohy čili fázi reprodukce.

Autorka této diplomové práce si naložila na sebe z jedné strany nelehký úkol, a to přeložit svůj vlastní text. Z jedné strany má tak příležitost bezprostředně vidět autorovi do

⁴⁶ HARDING-ESCH Edith a Philip RILEY. Bilingvní rodina. Praha: Portál, 2008, s. 54.

⁴⁷ POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 128.

hlavy, ze strany druhé byla vázána dodržet jisté překladatelské zásady a nesměla se uchýlit k vytvoření pouze alternativního textu, zdánlivě ekvivalentního vůči textu prvotnímu.

Jakému vymezení podléhá překladatel? Jaké zásady by měl dodržovat? Do jaké míry může upravit text? A do jaké míry se může nechat ovlivnit vlastními psychologickými, společenskými a kulturními pohnutkami? Pokusíme se na tyto otázky zodpovědět i s ohledem na dvojí roli, které se autorka této práce ujala.

Načali jsme již fáze překladatelovy práce, tj. dekodování, kódování a reprodukce. S pomocí monografie *Umění překlada* od Jiřího Levého se na požadavky kladené na překladatele podíváme trochu podrobněji.

První fází je *pochopení předlohy* neboli dekodování, kdy překladatel se primárně stává čtenářem a musí pochopit autorovo sdělení, jeho dílo. K pochybení může dojít, pokud překladateli unikne skrytý význam, mnohoznačnost slov, mylné asociace, které jsou výsledkem neznalostí reálií. Následně měl by být schopen zachytit náladové rozpoložení skryto za autorovými slovy, jednotlivými jazykovými prostředky a motiv jejich uplatnění. V tomto stádiu hrozí překladateli nebezpečí v podobě neschopnosti představit si autorovu skutečnost či myšlenku. V našem případě, jsme této nepříjemnosti zbaveni.

Na řadu přichází fáze *interpretace* čili kódování, proto je nutné pochopení objektivních idejí textu. Překladatel dílo vztahuje v jisté míře ke své osobě, nevyhnutelně se musí dopustit interpretace, avšak měl by co nejvíce meze objektivity. Levý varuje překladatele, aby jakožto čtenáři neupadli „do laciné osobní sentimentality“⁴⁸. Tokarz upozorňuje na skutečnost, že překladatel má obvykle emoční pouto k překlada, ale měl by tyto své pocity, ať už kladné nebo nikoliv, potlačit a vcítit se do originálu.⁴⁹ Ačkoliv oba toto tvrzení aplikují ve spojitosti s tvůrčím překlada, na paměti by ho měl mít překladatel jakéhokoliv textu.

V této fázi musí překladatel již mít na paměti i konzumenta, pro kterého tvoří. Levý v této záležitosti má na mysli, jakých posunů se může překladatel v literárním díle dopustit, aby nezměnil smysl, nebo nezdůraznil motiv, který autor zamýšlel až druhořadý. My se spíše zaměříme na praktickou stránku překlada, proč a pro koho text převádíme. Fišer zdůrazňuje: „Překladatel musí co nejpřesněji vědět, k jakému účelu bude jeho překlad používán.“⁵⁰ Toto je důležitý faktor, který má vliv na překladatelovo pojetí. Ovšem jak Levý připomíná: „Překladatel

⁴⁸ LEVÝ, Jiří. *Umění překlada*. Praha: EKON, 1998 s. 61.

⁴⁹ TOKARZ, Bożena. *Thumacz, emocja i przeklad*. Poznańskie Studia Slawistyczne, 2015, S. 382

⁵⁰ FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces*. Brno: Host, 2009. s. 19.

nesmí svou koncepci, ať již ideovou nebo uměleckou, prosazovat zásady do textu, zkracováním nebo doplňováním originálu; to pak není překlad, ale úprava (...).“⁵¹

Na pomezí těchto stupňů se více než když jindy i přes veškerou překladatelovu snahu projeví jeho *já*. Každého překladatele do jisté míry determinuje jeho původ a zázemí. „Každý jsme odněkud, jak praví klasik, každý z nás si mimo obecné znalosti řeči, mimo více méně zvládnutou její normu, osvojil vlastní idiolekt, jazyk jednoho mluvčího, tedy ‚množinu všech paradigmatických a syntaktických znaků i obsahu jím přiřazených, kterou daný jedinec ovládá‘. Překladatel vnímá předlohu v rozsahu svého pasivního idiolektu (v míře, v jaké je schopen jednotlivé složky pochopit) a tlumočí ji svým aktivním idiolektem.“⁵² V tvůrčím procesu tak idiolekt může sehrát významnou roli, často se totiž jedná o vědomý záměr autora.

Třetí a poslední fází je *přestylizování* neboli reprodukce. V tomto bodě si musí překladatel poradit s jazykovými systémy předlohy a překladu. Dva jazyky a jejich prostředky nebudou zcela ekvivalentní a nebudou překrývat na všech rovinách. Překladatel musí hledat vhodné ekvivalenty nebo kompenzační prostředky. Právě zde se nejvíce projeví překladatelovy schopnosti. „Objevování a volba začínají tam, kde překladatel má k dispozici více stylistických možností a musí mezi nimi volit podle potřeb kontextu: tam také končí řemeslo a začíná umění.“⁵³

Ve výsledku se od překladatele vyžaduje splnění schopností a dovedností jako jsou: jazykové kompetence ve výchozím i cílovém jazyku, analyticko-interpretální kompetence a textotvorné kompetence. A nejen to, dobrý překladatel by se měl neustále zdokonalovat ve svých jazycích, projevovat zájem o kulturu a dobové reálie a zajímat se o danou problematiku, toho, co překládá a aktivně hledat řešení zrádných překladatelských otázek.

„Etienne Dolet vyjmenovává pět hlavních zásad pro překladatele: 1. Dokonale pochopit originál. // 2. Dokonale znát jazyk originálu i překladu. // 3. Vyhýbat se doslovnému překladu. // 4. Používat každodenního jazyka, vyhýbat se řídkým výrazům a neologismům. // 5. Volit a uspořádat slova tak, aby vznikly harmonické kadence a lahodný styl.“⁵⁴ První tři body jsou již pro všechny samozřejmostí, avšak s některými zásadami by bylo možné polemizovat. Je právě na autorovi, pro jaké jazykové prostředky se rozhodne. Z jedné strany se zde otevírá možnost kultivace jazyka, ze strany druhé mohou takovéto snahy tíhnout až k purismu.

⁵¹ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: EKON, 1998 s. 67.

⁵² KRIJTOVÁ, Olga a Veronika ter HARMSEL HAVLÍKOVÁ. *Pozvání k překladatelské praxi*. Praha: Apostrof, 2013, s. 74.

⁵³ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: EKON, 1998 s. 80.

⁵⁴ VILIKOVSKÝ, Jan. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002, s. 71.

Propojení autora a překladatele do jedné osoby se v mnoha otázkách prolíná, v mnoha bodech může tato situace mít pozitivní dopad na finální podobu překladu, avšak v kapitole 3.2 *Překladačský záměr* si ukážeme, že překladatel svého vlastního původního textu se může nechat unést vlastními motivacemi. Tvůrce je v mnoha případech členem společnosti a kultury, která jej definuje a my se pomalu dostáváme k jádru věci.

Překladatel není pouze zprostředkovatel mezi dvěma jazyky, ale je zejména kulturním mediátorem, jehož úkolem je nejen překonávat jazykové, ale především bariéry kulturní.⁵⁵ Takovýto mediátor však často může být zmítán mezi svými vědomostmi, svými povinnostmi, a zejména svým *já*.

⁵⁵ GROMOVÁ, Edita a spol. *Antologie teorie odborného překladu. Výběr z prací českých a slovenských autorů*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010, s. 24.

3 Původní text a překladatelský proces

3.1 Vznik textu

Folklor, lidová kultura, tradice. To vše v nás vyvolává asociace spjaté s minulostí. Ale zároveň cítíme, že tyto pojmy se nás dotýkají na osobní rovině. Pojem lidová kultura byl odvozen od lidu, od lidí. Lidu žijícího zejména na vesnicích, kteří nebyli zatíženi globalizačními tendencemi, pomaleji se je ovlivňovaly společenské proměny a déle si zachovali svůj obvyklý, tradiční způsob života. Právě k nim se v 19. století obrátila pozornost národních buditelů, umělců a sběratelů. Do popředí zájmu se dostal folklor a další tvorba lidové kultury, hmotné i nehmotné, mezi něž patřil i lidový oděv. Během emancipačních procesů právě tyto jevy, byly pokládány za základ národního ducha, a cestu za jeho záchranou.

Lidový kroj kdysi býval jistou vizitkou svého nositele. Dokázal o svém majiteli mnohé vypovědět. Jakého dosáhl věku, jeho původ, majetková stav, rodinné poměry či funkci, kterou vykonával. Nejednalo se o stejnokroj, jak by se mnohým mohlo zdát. Každý region měl své jisté zásady a specifické rysy, které dominovaly v daném oděvu. Ale na tom podobnost končila. Nešlo se nehybný úkaz, nýbrž daný oděv procházel mnoha proměnami. Ačkoliv se na vesnicích stavěli ke změnám ostražitě, přijímali postupně novinky a módní trendy z vyšších tříd. K prudkému vývoji, a zároveň upuštění od lidového kroje dopomohly společenské a hospodářské změny 2. poloviny 19. století. Tradičního kroje se jako první vzdali muži, kteří měli větší šance opustit domov a častěji se tak stěhovali pryč. Ženy si lidový oděv, nebo alespoň jeho prvky zachovaly a nosily i v 1. polovině 20. století. Rovněž díky tomu, se nám do dnešních dnů dochovalo víc informací nebo samotných artefaktů týkajících se ženských lidových krojů.

Dnes se kroj využívá zejména při reprezentačních příležitostech, společenských akcích či jako scénický prvek. V mnoha směrech zůstala jeho podstata stejná. Stejně jak tomu bylo v 19. století zejména v pohraničních oblastech při vymírání krojů, lidový kroj se stal nástrojem k projevu sobě i okolí své vlastní identity. Pro mnohé osoby, které nehodlají zpřetrhat vazby s minulostí je vyjádřením jejich osobních, postojů a hlavně sebeidentifikace. „Je potřeba pečovat o dědictví minulosti, se kterou se kroj neodmyslitelně automaticky spojuje. Znalost minulosti je pro budoucnost nutná. Zpřetrhání vazeb hrozí ztrátou identity. Lidový kroj jako součást kulturní tradice by se měl předávat v živé formě (...) Kroj je hodnota. (...) v dnešní kosmopolitní společnosti se identita jednotlivce hledá obtížněji, a proto se stále více lidí obrací

ke své minulosti (kořenům) a staví na své historii (tradici). Je důležité vědět, kam směřuju, ale také odkud pocházím.“⁵⁶

Pojem **identita**, její ztracení a nalézání, se stává součástí našeho každodenního života. Dle Roubala uchopení samotné identity bází stále na abstraktním vymezení. Své neurčitosti se zbavuje teprve ve chvíli, pokud jí představíme v souvislostech. Identita člověka se vytváří při střetu s politickými, kulturními a sociálními souvislostmi. Jako jednu z dimenzí lidské identity, vidí v identitě regionální. Jedná se o jednu z vrstev, která spoluurčuje strukturu osobnosti člověka. Regionální identita není vyhrazena pouze našimi vztahy k území, přírodě, nýbrž i k lidem tam žijícím, mezilidskými vztahy, zážitky a vzpomínkami, které jsme si tam vytvořili. „Přítomnost člověka a jeho žití v prostoru nabízí možnosti k seberealizaci, komunikaci a nakonec i k identifikaci. Žitý prostor tak zůstává jedním z identifikačních znaků i pro naše okolí. Je informací nejen o určitém způsobu života, ale i postojích a hodnotách obyvatel. O domovu pak nejčastěji hovoříme v souvislosti s tím prostorem.“⁵⁷ Regionální neboli územní, prostorovou identitu rozčleňuje do tří skupin. První označuje jako *identitu lokální*, která vyjadřuje vztah k místu a lidem, kde žijeme. „Společenství lidí, jejich kultura, historie, jazyk, mentalita a odpovídající způsob života jsou společně s podobou krajiny základními předpoklady vytvoření určitého vztahu.“⁵⁸ Další rovinu regionální identity vidí v *územním celku*. Jedná se o širší „kmenovou“ příslušnost, pojmenovanou, ale stále abstraktnější, např. Pražák, Moravák, Slezák. Třetí a poslední rovinou je *vztah k územní národního státu*. Jedná se o státní a nadnárodní celky, např. evropanství, středoevropanství.

„Identitu lze obecně chápat jako totožnost. Identita osobnosti je určena specifickými kvalitami, s vlastní strukturou, funkcí a formou. Identifikace – ztotožňování se – je potom způsob organizace těchto kvalit. (...) Identitu člověka nelze považovat za jednoznačně danou, a priori určenou a definitivní. Jednotlivé její dimenze se formují v čase v závislosti na sociálním, politickém, kulturním a obecně historickém vývoji společnosti.“⁵⁹

Toto téma hraje podstatnou roli i v životě polské menšiny na Těšínsku. Ta hledá možnosti vlastní seberealizace a zachování vlastní identity a kulturního dědictví. Ačkoliv počet této menšiny se neustále zmenšuje a je ohrožena její homogenita, stále vyvíjí snahy k zachování národní svébytnosti kultivováním vlastních tradic. O zachování své identity se starají různé organizace se svými zájmovými spolky. Jednou z kmenových a vůdčích organizace

⁵⁶ KUMINKOVÁ, Eva. *Tradice – proměny – identita. Lidový oděv a tanec na Valašsku jako zdroj inspirace*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 128 – 129.

⁵⁷ ROUBAL, Ondřej. *Když se řekne identita regionální identita (III. část)*. Sociologický webzín, 2003 s. 3.

⁵⁸ Tamtéž, s. 4.

⁵⁹ Tamtéž, s. 4.

prosazujícími tyto snahy se stal od 2. poloviny 20. století Polský kulturně-osvětový svaz (Polski Związek Kulturalno-Oświatowy, PZKO). Tento svaz původně začínal na přelomu 40. a 50. let jako uskupení amatérů, který svůj volný čas chtěli věnovat poznávání a rozvíjení lidové kultury. V centru jejich zájmu stálo Těšínsko, oblast, kde působili. Výsledky jejich práce se projevíly v bohatých sběrech poznatků o lidové kultuře a folkloru regionu. Pod záštitou PZKO dodnes funguje mnoho folklorních souborů a hnutí, které v těchto snahách i nadále pokračují.

Jedním z těchto souborů je i Soubor písní a tanců Suszanie (Zespół Pieśni i Tańca Suszanie). Soubor vznikl v 1953 roce a od toho času působí při Místní skupině PZKO v Horní Suché. Propagují zvyky, lidové písně a tance autentické pro Těšínské Slezsko. V jejich repertoáru se nacházejí i další lidové tance z Česka, Polska či Slovenska. Ke svým prezentacím samozřejmě využívají lidové kroje. Šatna souboru Suszanie se může těšit držením mnoha různorodých kostýmů a lidových oděvů, na které je právem hrdá. Již dlouhá léta se bývalí členové souboru a jiní dobrovolníci starají o renovace a nápravy strojů, a tak se často jedná o unikátní a originální kousky. K největšímu rozkvětu a nabývání nových krojů, zejména pak z Polska se postarala bývalá vedoucí souboru, Janina Rzyman. Na toto úsilí úspěšně navázala její Barbara Mračnová, která přejala i otěže vedoucí souboru.

S myšlenkou propagace hmotné lidové tvorby z oblasti Těšínského Slezska se zrodil nápad vytvořit brožuru. Brožura měla krátce představit dědictví těšínského folkloru, jež v tomto konkrétním případě měly být lidové kroje.

Brožura se měla vyhnout naučným, monografickým tendencím. Měla být krátká, srozumitelná, ale podtrhující autenticitu regionu. „Těšínsko patří na našem národním území mezi regiony, kde se folklorní zpěv udržel dlouho a intenzívně, podobně jako na Slovácku, a daleko živěji než v Čechách, na západní a střední Moravě, a snad i více než na moravském Valašsku.“⁶⁰ Soubor je nositelem nejen kulturního dědictví, ale živě zprostředkovává i zdejší dialekt, který je stále aktivní i mezi lidmi a nejen v lidových písních.

Na Těšínsku můžeme rozlišit několik oblastí, kde probíhaly odlišně společensko-hospodářské a kulturní proměny, a pro každou tuto oblast je charakteristický poněkud odlišný kroj. Jedná se zejména o východní část Beskyd, osídlenou slezskými Goraly, podhorskou skupinu jablunkovských Jacků s Jablunkova, centrální Těšínsko typické pro měšťanskou kulturu a obyvatelé zvané Valachy, a nakonec dolanský Fryštát a okolí Bohumína osídlené Lachy.

⁶⁰ ŠTIKA, Jaroslav. *Těšínsko IV. Díl*. Český Těšín: Muzeum Těšínska 2002, s. 13

Každý z těchto krojů se probíral s nadšenci a odborníky na dané téma. Východiskem pro shrnutí informací o těšínském a lašském kroji se stal rozhovor s paní Barbarou Mračnovou, vedoucí zmíněného souboru a vášnivou sběratelkou všech dostupných informací o dávné lidové kultuře.

S pomocí o radu ohledně goralského kroje a měšťanského oděvu jablunkovských Jacků jsme se obrátila na paní Ivanu Di-Giustovou, která vede Řemeslnou šicí dílnu a vzorkovou prodejnu v Jablunkově. Věnuje se renovaci starých krojů a ručnímu šití nových. Její přístup k tomuto materiálnímu dědictví je zcela svěží. K lidovému kroji přistupuje s úctou, avšak nebojí se do svých prací vnášet moderní prvky.

Specifikem těchto rozhovorů bylo nestranné se označování věcí pravými jmény. Chtěla jsem ať hovoří sami od sebe, bez vedení, a užívají výrazy, které běžně užívají. Bylo zajímavé sledovat, jestli a jaká použijí slova, k pojmenování reálií, které by už neměli existovat. S ohledem na jedinečné kulturní, historické a jazykové pozadí tohoto území, popisy tamějších lidových krojů a jejich elementů jsou plné nářečních prvků, regionalismů a etnografismů.

3.2 Překladačský proces

Dovolím si tuto podkapitolu uvést citátem: _____

Překlad má mnoho definicí. Můžeme ho chápat jako *proces* čili překládání a jako *výsledek* onoho procesu. O výsledném produktu neboli translátu, který představíme v závěru, se budeme podrobněji zabývat v následujících částech této diplomové práce. Nyní si však něco řekneme k překladačskému procesu, se zdůrazněním aspektů, které byly motivací pro výslednou podobu přeloženého textu.

Překladem a tlumočením se zabývá věda známá jako translologie. Z těchto dvou pojmů nás bude zajímat **překlad** neboli *písemný* převod textu z jednoho jazyka do jazyka druhého. Jeho zadáním je co nejdříve zprostředkovat informace uvedené v originálním textu, tak aby cílový text vystihoval obsah i *výrazové prostředky* textu původního. Jinými slovy jedná se o překódování informace z jednoho jazykového systému do druhého, přeformulování obsahu textu **výchozího jazyka v jazyce cílovém**. Je však téměř nemožné dosáhnout poměru rovnosti mezi texty. Vždy zde budou i nepatrné odchylky. „Suma informací obsažených v translátu není identická se sumou informací obsažených ve výchozím textu, avšak s ohledem na zakázku usiluje překladač zpravidla o co nejmenší odlišnost mezi nimi.“⁶¹

⁶¹ FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces*. Brno: Host, 2009. s. 20.

3.3. Překladačský záměr

Překladačův záměr by neměl být hnán žádnými osobními ani vnějšími motivy. Záměr by měl být nesobecký a neočekávat nic zpátky. Pokud ovšem nesáhne po textu, který překračuje osobní rovinu. Se společenského hlediska, by se mělo překladač vést s myšlenkou na kultivaci jazyka a nabídnutí příjemcům nových východisk.

„Překladač jako zprostředkovatel informací mezi příslušníky různých kultur vytváří produkt, který by měl být pro všechny zúčastněné užitečný, prospěšný, pro vysílající kulturu přiměřeně akceptovatelný a pro přijímající kulturu komunikačně funkční.“⁶²

Avšak proč nevyužít moci, alespoň trochu k sledování svých cílů.

Ačkoliv následující řádky mohou vyznít, že překladač sešel na scesti, není to jen způsob hledání nových cest? Možnost vyšlapaní cesty, kterou šli nemnozí?

Celá práce se nese v lehkém duchu angažovanosti, nebo alespoň v duchu přesvědčování. Autorka se zoufale snaží, alespoň lehce přimět čtenáře k porozumění zmatku, jež se odehrává v multilingvní mysli. Jaké problémy sebou nese překladač nářečních termínů, a co hůř pokud překladač sám je aktivním uživatelem této terminologie. Ale kodifikace chybí.

Ačkoliv půjdu sama proti sobě. Proti polštině a češtině, kterou mám prezentovat. Postavila jsem na prvním místě nářečí.

A tak ještě chvíli Vás budu přesvědčovat, proč jsem překladač řešila, jak jsem řešila. A proč výsledek může být protichůdný tomu, co vše o překladač víme.

Dialekt zvítězil nad spisovností. Zásadami řídily emoce.

Překladač, který se snažil prosazovat jazykovou revitalizaci a důraz na potřebu připomínky sounáležitosti, možná jsme selhali na vytěsnění mnohého, co jsme se naučili. Odborníci nabádají, abych se nevydávali dopodrobna no nářečních vod, ale někdo musí opět připomenout témě, že mnohé etnografismy nenajdeme ani ve slovnících archaismu a slov zastaralých.

Jak později uvidíte často jsme se vydali nepopulárními cestami popularizace dialektových prvků. Ačkoliv překladačovní kritici by mohli být proti, jak zmiňuje ve své práci Krijtová: „Zkušeni teoretici nás nabádají, že i pro označení venkovské řeči je záhodno užít jazykových rysů regionálně bezpříznakových, tedy ne přímo konkrétního nářečí, jež je příliš spjato s určitým zvláštním krajem. Lokalizace nářečím působí stejně rušivě jako podsouvání českých místních narážek.“⁶³ Vskutku, pokud by se jednalo o literární překladač, kde se vyskytují

⁶² FIŠER, Zbyněk. *Překladač jako kreativní proces*. Brno: Host, 2009. s 30.

⁶³ KRIJTOVÁ, Olga a Veronika ter HARMSEL HAVLÍKOVÁ. *Pozvání k překladačské praxi*. Praha: Apostrof, 2013, s. 79.

ku příkladu prvky hanáčtiny, které uvedla Krijtová, taková situace opravdu často působí rušivě a je pro čtenáře složitější. My jsme však byli zproštěni těchto obtíží, které sebou nese literární překlad. A protože se jedná o texty s etnografickou tematikou jsou více než vítané tyto regionální projevy.

Ačkoliv se může zdát, že překladatelka se zde dopustila chyby a nezůstala co nejvíce nestranným a objektivním tvůrcem, opak je pravdou. Právě její známost kultury a reálií ji dovolila převést text co nejvěrněji originálu. Překladatelka projevila respekt a zůstala věrná jazykovým revitalizačním snahám, které do textu promítla již ve výchozím textu, coby jeho autorka.

Slovenská lingvistka Edita Gromová, zabývající se teorií překladu, poukazuje na přílišnou otevřenost slovenské společnosti na vliv jiných, zejména anglosaských států. Eviduje globalizační a internacionalizační tendence, závislost a přebírání cizích vzorců, které se v překladu projevují využíváním exotizačních prvků. Méně se používají substituční postupy, a místo toho domácí prvky nahrazují spíše cizími.⁶⁴ Tyto tendence jsou citelné v České republice. Autorka se proto rozhodla jít proti proudu. Připomenout a vyzdvihnout bohatství nejen českého jazyka.

Revitalizační snahy se totiž a především nejlépe realizují na umírajících jazycích a dialektech.

3.4 Problematické části

- **Górale**

„dawniej było możliwe rozpoznać nawet, z której wioski, z którego kopca, dany Górol pochodzi”

góral – 1. horal, horák

2. *hov.* pětistovka, 500 zlotých

Polsko-český slovník. I. A-Ó. Academia: Praha, 1994, s. 303

gorol – góral, mieszkaniec gór

MILERSKI, Władysław. *Zachodniocieszyński słownik gwarowy.* Czeski Cieszyn: 2009, s. 90

⁶⁴ GROMOVÁ, Edita a spol. *Antologie teorie odborného překladu. Výběr z prací českých a slovenských autorů.* Ostrava: Ostravská univerzita, 2010, s. 35.

góral – 1. człowiek pochodzący z gór

2. rower górski

3. *środ.* kolarz jeżdżący najlepiej po górskich trasach

4. w okresie okupacji hitlerowskiej i krótko po II wojnie światowej: banknot pięćsetzłotowy

Słownik języka polskiego PWN

goral – 1. zool. turovitý sudokopytník (rodu *Nemorhaedus*) s hustou srstí, příbuzný kamzíku, žijící ve vysokých horách již. a jv. Asie

2. (*etn.* ps. i *Goral*) obyvatel, horal ze sev. (slezských a polských) Beskyd a z pol. strany Tater

Internetová jazyková příručka

Z uvedených slovníkových definic, nakonec byla nejužitečnější ta z *Internetové jazykové příručky*. Ačkoliv se s pojmem *goralé* již nějakou dobu v lingvistice a etnolingvistice operuje, stále se nedočkala definitivní podoby. V překladu jsme se setkali se dvěma obdobnými pojmy *górale* a *Górale śląscy*. Při převodu těchto výrazů jsme se pokoušeli držet toho, zdali se jedná o obecné pojetí označující lidi, žijící v horách nebo, zdali se jedná o pojmenování ucelené skupiny lidí, etnické skupiny. Dalším problémem byl zápis velkých písmen. I v tomto případě jsme se snažili postupovat obdobně.

- **Halka**

„w tym przypadku ciasnochę, białą płócienną halkę sięgającą kolan“

halka - część damskiej bielizny noszona bezpośrednio pod ubraniem

háalka - 1. *biol.* odchylka ve vzrůstu a tvaru rostliny způsobená cizím organismem

2. *nář.* stříška nad štítem chalupy, nad studní ap

Internetová jazyková příručka

Překladatel si musí zároveň dávat pozor na tzv. falešné přátele. Stačí dodat délku a máme zcela jiné slovo. Nakonec jsem se rozhodla, že nejvhodnějším ekvivalentem pro *halku* bude spodnička. K dalším nevhodným transpozicím může dojít na příkladu *kabotka*.

- **Przeposka**

„*Fortuch jest przewiązany w pasie przeposką...*“

przepaska – to, czym się kto opasuje, przepasuje, wąski pas materiału

Słownik języka polskiego PWN

przepaska – páska, pásek

Polsko-český slovník II. P-Z

Ačkoliv se v polských slovnících vyskytuje pojem *przepaska* a určuje náš konkrétní objekt, bohužel v české slovníky mlčí, proto jsme se rozhodli pro zápisek s samohláskovou alternací, který víc inklinuje ke zdejšímu nářečí.

Slovník

Podotýkám, že následující tabulka vznikla jako vedlejší produkt překladatelského procesu. Nejedná se o slovníkové termíny. Bohužel často ani v žádných zdokumentované nejsou. Jde o slovníček pojmů a frází, se kterými jsem mohla mít potíž a zachytila jsem se na transkripční zásadě. Poněvadž dané výrazy přežívají především v ústní komunikaci, tak jak jsem slyšela, tak jsem zapsala. Ojediněle jsou zachyceny i slovníkové formy.

V žádné případě se nejedná o všechny možnosti realizace pojmenování daných předmětů. Každá oblast, každé město i každá rodina může používat své vlastní varianty. To je spíš možný návrh na další publikaci.

Do kolonky jsem transkripčně uvedla pojmy, se kterými jsem se setkala, během rozhovorů. Do kolonek POLSKY a ČESKY jsem uvedla jen ty výrazy, které se vyskytly alespoň v nějakém slovníku.

Slovník polsko-česko-nářeční

POLSKY	ČESKY	NÁŘEČÍ
broszka	brož	broszka, brožka
ciasnocha		ciasnocha
cudniczka	cudnička	cudniczka
fartuch	zástěra, fěrtoch, fěrtuch	fortuch/fartuch/zapaska
galaty/galoty	galaty/galoty	galaty/galoty
Góral	Goral	Górol, Gorol, Góral
góral	horal	górol, góral
gunia		gunia
guzy	knoflíky	guzy
		hacka
haft krzyżykowy	křížkový steh, křížková výšivka	haft krziżykowy
spódniczka, halka	spodnička	halka
hoczki		hoczki
kamizola	kamizola	kamizola
kieszec	kapsa	kapsa
kopyca		kopyca
kierpce	krpce	kiyrpce/krpce/kierpce
guzik	knoflík	knefel
		lacek
mankiety	manžety	limieczki
	ubrus	łobrus
łoktusza	loktuša	łoktusza
		mentyczka
modrzyniec	modrotisk	modrziniec, modrotisk
nadkończa		nadkóńcza/
nogawice	nohavice	nogawice
		nogawiczki
opasek/pasek	opasek	opasek
stójka	límec, límeček	obujek
przepaska		przeposka
szalaśnictwo	salašnictví	sałasznictwo

sznur skręcany		sznur zkryncany
rozporek	rozparek	rozparek/rozporek
		technika skryntu
zapaska		zapaska
		znaczek

4 Překlad

Těšínský kroj

Těšínskému kroji se někdy říká také slezský kroj, kroj těšínských měšťanů nebo valašský kroj. Je to jeden z nejznámějších, bohatě zdobených, reprezentativních krojů, které se na území Těšínského Slezska nosily.

Abychom se níže v textu vyhnuli opakování, budeme používat označení těšínský, slezský či valašský kroj, i když použití tohoto termínu je považováno spíše za nesprávné, neboť termín Valach se někdy vztahuje k horalské skupině. Starší národopisná literatura však zaznamenala rozdělení občanů na Goralý, Valachy a Lachy. Někteří se domnívají, že Valachy se nazývalo populaci podhůří, skupinu bohatších zemědělců žijících na území právě Těšína nebo polského Skočova.

Tento kroj navazuje na oděv používaný v období renesance. Najdeme na něm mnoho prvků charakteristických pro jiné evropské země té doby. Je to dáno tím, že Těšín a jeho okolí, kde se tento kroj nosil nejčastěji, se nacházel na křižovatce dvou obchodních cest – Moravské brány a Jablunkovského průsmyku. Oblíbený byl zejména mezi bohatší vrstvou obyvatelstva, a to díky použitým materiálům, ozdobám a bižutérii, kterou si mohli dovolit bohatší zemědělci, obchodníci a měšťané. Jako výhradně měšťanský oděv sloužil do 18. století, kdy se v důsledku hospodářských a společenských změn rozšířil rámec jeho užívání.

Pánský kroj

Těšínský pánský kroj se příliš nelišil od pánského oděvu ostatních skupin žijících dále na západ v Těšínském Slezsku. Oproti ženskému kroji je mnohem skromnější a také se ho dříve přestalo používat. O období 18. a 19. století se formuje jeho charakteristická podoba. Bohužel koncem 19. století, kdy dochází k větší industrializaci regionu, se začal nosit stále méně často a dnes se používá pouze jako jevištní kostým a lidový kroj. Důvodem jeho vymírání bylo, že muži měli více příležitostí opustit své domovy a jít hledat novou práci. Z opačného úhlu pohledu, pro

změnu oni sebou rychleji přinášeli módní novinky z větších městských center. Proto musíme zdůraznit, že vzhledem k rychlejšímu zániku tradičního mužského kroje jsou informace o něm získávány především z kreseb, rytin, deníků nebo ústního předávání z generace na generaci. A my Vám představíme ten model, jež se nachází v naší kolekci.

Pánský kroj ve své nejjednodušší, ale sváteční podobě se skládá z těchto částí: z bílé košile, červeného šátku, galot a vesty stejné tmavomodré barvy. Můžete si obléknout i spencer nebo plášť. Na nohy si muž obuje vysoké černé, kožené boty.

Bílá košile s nadýchanými balonovými rukávy a límečkem se zapíná až ke krku. Pod límcem uvážeme červený hedvábný šátek na dva uzly. Někdy se zmiňuje cihlově červenou barvu. Na košili si oblékne kalhoty, známé také jako galoty nebo nohavice, s dlouhým koženým páskem v pase. Nohavice jsou zastrčeny do vysokých bot, nazývaných rovněž poloky. Poté si oblékne vestu, která je stejně jako kalhoty ušita z teplého světle modrého nebo tmavě modrého filce. V naší šatně najdete typ vesty ze 1. poloviny 19. století, tedy s jednou řadou knoflíků a jejíž okraje jsou zakončeny červeným lemem. Kulaté knoflíky, též znány jako knefle, se nejčastěji vyráběly z nějakého kovu, mosazi nebo i stříbra.

Ty zapínáme až ke krku nebo jen zespodu na tři až čtyři knoflíky. Musí si mohou na hlavu nasadit široký černý klobouk. A pokud bude zima, lze si obléknout spencer s dlouhými rukávy, které se zpracováním a barvami doplňuje s galatami a vestou. Poslední svrchní vrstvou býval plášť – dlouhá pelerína z tmavého sukna, nošena jen výjimečně o svátcích a slavnostech.

Ženský kroj

Ženský těšínský kroj na rozdíl od své mužské verze je mnohem výraznější, bohatě zdobený s charakteristickou bižuterií. On sám je jedním z nejznámějších symbolů těšínského regionu. Dodnes provází jevištní a reprezentační akce. I tento oděv prošel mnoha změnami. Níže se pokusíme stručně nastínit jeho nejcharakterističtější podobu.

Když to vezmeme od začátku, nejprve si oblékneme spodní prádlo, v tomto případě časnouchu, bílou, plátěnou spodničku sahající po kolena. Někdy také bývá nahrazena dvoudílnou alternativou: lajbíkem a cudničkou nebo gaťky. Pak si oblékneme nabírané a naškrobené spodničky s vyšívanou krajkou na spodním lemu, které jsou delší než upnutá časnoucha. Čím více spodniček, tím více se zdůrazní ženské tvary. Přes spodní prádlo si oblékneme bílou ozdobnou košili, nazývanou kabotek. Kabotek má krátké nabírané rukávy s vyšívanými manžetami a límečkem. Aby se kabotek nerozevíral, zapneme jej pod krkem špyndlíkem nebo broží. Následně si oblékneme nejcharakterističtější část těšínského kroje – sukni, kterou tvoří sametový životek, neboli něco na způsob korzetu, a přišitá k němu samotná sukň. Živůtek se

šije nejčastěji z černého, vínového nebo brunátného sametu a skládá se ze tří částí: ramínek, oplecek (zadní díl s nahoře viditelným štítkem) a předniček (předních dílů). Všechny tyto části jsou bohatě zdobeny, nejčastěji výšivkami s květinovými ornamenty, korálky nebo flitry. K předním částem jsou po obou stranách našity stříbrné kovové háčky neboli hočky (často z rostlinnými, zvířecími nebo antropomorfními motivy) s očky, kterými lze provléknout stříbrný řetízek. Vrátime-li se k sukni, ta je dole lemovaná širokou hedvábnou stuhou, obvykle modrou, zvanou galonka. Přední část šatů se překryje fortuchem, neboli fěrtochem. Fortuchy se vyráběly z různých látek: z modrotisku, příznačného pro goralský kroj, ze saténu, brokátu a dalších. Byly rozličných barev a zdobení, květinové i geometrické, vyšívané i ručně malované. Barva fěrtuchu mohla být také jistým ukazatelem, např. bílý fěrtoch nosily dívky v den své svatby, nebo se zase říkalo, že světlé barvy jsou určeny mladším a tmavší pro starší ženy.

Fortuch se v pase převážně přeposkou a zaváže na mašli, tak aby dlouhé konce spadaly. Na nohy si oblékneme bílé punčochy a černé boty s páskem.

Dámský těšínský kroj prošel, a ještě projde, mnoha změnami. Nepopiratelná metamorfóza se týká délky šatů. Starší modely z 1. poloviny 19. století měly vysoký pas, živůtek končil pod prsy a sukně sahala ke kolenům. Živůtek se s postupem času začal prodlužovat do pasu, a tím se taky protáhla i sukně, a to je zřejmě její nejcharakterističtější délka, jak jí dnes popisujeme – do půli lýtek. Během 2. poloviny onoho století délka se stále prodlužovala a až s příchodem Velké války a meziválečného období se objevily tendence šaty opět zkracovat. Tyto proměny provázela i změny barvy punčoch. Zpočátku většinou kroj doplňovaly červené punčochy, s prodlužováním se začaly objevovat bílé punčochy, které se do dnešního dne zdají být nejoblíbenější variantou.

V zimním období ženy nosily hacky nebo spencery. Hacka je obvykle vlněný šátek s fryndzlami (třásněmi) složený napůl, která tak získá trojúhelníkový tvar a přehazuje se ji přes ramena. Spencer nebo taky špencer je krátká vycpaná bunda, obvykle tmavé, hnědé nebo černé barvy s nabíranými rukávy na ramenou, které se zužují směrem k zápěstí.

Dívky nosí vlasy hladce učesané a spletené do jednoho copu. Do něj je vpletená stuha a na konci zavázaná na mašli. Vdané ženy se od zbytku odlišují začepením.

Vlasy spletené do copu se vzadu na hlavě zatočí do drdolu. Poté nasadíme bílý, krajkový čepec tak, aby jeho přední ozdobná část tzv. čolko zakrývala horní polovinu čela a drdol obvážeme řemínky. Čepec by neměl zakrývat uši. V dalším kroku si vezmeme čtvercový šátek a složíme ho do trojúhelníku. Tímto šátkem převážeme čepec tak, aby bylo vepředu vidět čelko, a vzadu ji uvážeme na tzv. pidlo, to znamená na dva uzly tak, aby rohy šátku trčely do stran. Starší dámy si také někdy zavazují šátek jednoduše pod bradou.

Bohatství a vznešenost těšínského kroje často zdůrazňuje těšínská bižuterie. Zmínili jsme již hočky a brože. Kroj lze dále doplnit o orpant, tedy kovový řetízek, který se připevňuje k ramínkům živůtku. Bohatší ženy nosily na zapasce (jiné označení pro fěrtuch) rovněž ozdobný těšínský pás utvořený z kovových plátů spojených řetízkami. Všechny šperky byly kovové, stříbrné nebo pozlacené, u novějších se používala dnes již tradiční filigránská technika. Bohužel, čím více se bižuterie stávala dostupnější, tím více upadala jejich kvalita a začaly se objevovat orpanty a pásy vyrobené mj. z obyčejných korálků. Tyto tendence se však projevovaly především za války, kdy mezi lidem panovala chudoba.

Lašský kroj

Název kroje pochází od Lachů. Byli to lidé žijící v severozápadní oblasti Těšínského Slezska. Hlavními centry byly Bohumín, Orlová a Fryštát. Dá se říct, že dnes jsou Lachové hovorově označovani jako Dolané, protože žili v nížinné oblasti území. Venkovská populace tohoto regionu se dlouhá staletí zabývala především zemědělstvím. Na druhé straně k zániku tradiční kultury a lašského kroje došlo s rozvojem hutnictví a hornictví a narůstající migrací obyvatel na konci 19. století.

Protože náš soubor působí právě v tomto místě, lašský kroj je jedním z předních krojů, ve kterých nás můžete potkat na jevišti a naše šatna je jím bohatě vybavena, rozepíšeme se na jeho téma o něco více.

Pánský kroj

Na rozdíl od ženského kroje se mužský kroj od toho těšínského příliš neliší. V popisu najdeme spoustu podobných či stejných informací.

Muži si nejprve oblékali bílou plátěnou košili, typu pončo z jednoho plátu látky, tedy košili bez švů na ramenou, s dlouhými rukávy. Kdysi byl rozparek košile zřejmě vzadu, ale postupem času se ujala verze klasické košile se zapínáním vepředu. Dnes již tradičně nosíme bílé košile s knoflíky vepředu, s límečkem a manžetami na konci dlouhých rukávů. U krku, přímo na nahé tělo nebo pod límcem uvážeme hedvábný šátek cihlové barvy.

Galaty neboli kalhoty byly dlouhé a dole se zužovaly. Obvykle měly na pravé straně rozporek tzv. lacek a na levé straně kapsu. Po oblečení si kalhot, obujeme černé čižmy, vysoké až ke kolenům. Co se obuvi týče, zde nedošlo k výrazným proměnám.

Přes košili nosíme brucek neboli bruclík. Kalhoty a vesta jsou ušité z téže stejného světle nebo tmavomodrého sukna. V minulosti se prý používala i hnědočervená látka. Bruclík, jak už víme, je bez rukávů, krátký jen do pasu, s tím že, tento typ nemá kapsy. Zároveň je pro něj specifické,

že má jen jednu řadu hladkých, kovových knoflíků a otvory pro ně bývají vyšity žlutou nití. Co se týče límce existuje zde variant bez i se stojacím límcem.

Přes bruceleki mohli chlapi nosit komizolu, do pasu dlouhý kabát v tmavě modré, zelené nebo fialové barvě, se dvěma řadami kovových knoflíků s velkými klopami.

Pro změnu v chladnějších dnech se jako bunda představuje spencer, nebo taky špencer. Je teplý a dlouhý do pasu, podšitý kostkovanou bavlněnou látkou. Stejně jako u těšínského kroje může barevně ladit s galaty a bruclíkem. Kromě modré barvy se ale objevil i v černé. Naše šatna se však může rovněž pochlubit spencery neobvyklé barvy – žluté. Szpencery mají jednu nebo dvě řady stříbrných kovových knoflíků, rovné dlouhé rukávy, stojací límec a dvě klopy. Tuto část oděvu nosíme spíše otevřenou, pouze za nepříznivého počasí zvedne klopy a zapneme spencery. V chladnějších dnech, podobně jako u těšínského kroje, nosili chlapi kabáty dlouhé po kotníky, které je chránily před nevlídným počasím. V zimě se nosily dlouhé ovčí kožichy nažloutlé, bílé nebo černé barvy.

Zajímavou, nikoli však neslýchanou možností je, že ženu v lašském nebo dokonce těšínském kroji doprovází muž v hornické uniformě. Tento oděv se stal neodmyslitelnou součástí folklóru Zaolzí. Kroj je symbolem příslušnosti k hornickému stavu. Dřív se říkalo: „Kdo byl horník, ten byl pán.“ Dnes se hornický kroj nosí jen příležitostně. V mnoha ohledech se pravděpodobně inspiroval vojenskou uniformou 19. století. Sako a kalhoty šité z černé látky byly původně bílé. Patky a stojatý límec jsou vyrobeny z černého sametu. Sako se zapíná na pozlacené knoflíky se znázorněným hornickým cechem (haviřským jak se u nás říká), které najdeme i na rukávech. Na nich jsou dále našity rovněž i černé sametové insignie hornického stupně. Pod sako se nosí bílá košile s dlouhým rukávem. Uniformu doplňujeme černými čizmi nebo polobotkami. Charakteristickým prvkem kroje je pokrývka hlavy tzv. czako (z maďarského „csákó“) s chocholem, která původně sloužila jako přilba chránící hlavu při práci v dole. Barva chocholu, nazývaná také federpuš, označuje hodnost a funkci horníka, od inženýra po hudebníka. Existují chocholy bílé, zelené, černé nebo červené. Přední stranu zdobí znak horníků. V minulosti uniformu rovněž doplňovala ještě šavle.

Ženský kroj

Spodní část tvoří opět spodní prádlo nebo košilka. Bílou časnochu nebo cudničku nemusíme představovat. Novinkou se stává spodní košile. Jednalo se o kus oblečení, který se nosil svrchní části úboru, ale také mohl plnit funkci noční košile nebo svrchní části během horkých dnů při práci na poli. Spodní košile dámského kroje typu pončo byla vyrobena z pevného lnu nebo lehčího bavlněného materiálu. Obvykle byla jednoduchá, bez ozdob a výšivek. Měla krátké

rukávy beze švů na ramenou a sahala téměř ke kolenům. Límeček buď byl stojatý nebo odrhnutý, přes který se pak provlékl provázek a mohlo se límeček utáhnout. Nahoře zepředu košile byl rozparek.

Sváteční košile, tedy ta svrchní, se jmenovala kabotek. Opět je zcela jiný než u těšínského nebo goralského kroje. Bývá ušitý s jemného bílého plátna a sahá do pasu. Často je přední díl vyroben z lepší látky, protože zadní část košile bude zcela zakrytá. Kabotek má krátké rukávy sahající k loktům. Široké rukávy lze utáhnout šňůrkou. Po zavázání schováme konce provázku dovnitř rukávu. Konce rukávů jsou zdobeny jemnou výšivkou tvořenou vroubky a dírkami. Podobná výšivka je kolem stojacího kraglička čili límce. Někdy je bývá výšivka u krku nahrazena krajkou. Svrchní košile byly někdy vyšívány květinovými ornamenty na přední straně. V naší šatně najdete kabotky zapínané na kněfle, imitující původní porcelánové knoflíky a s se zdobnými záhyby zepředu košile. Kabotky by měly být naškrobené, aby rukávy krásně držely nafouknutý tvar. Také konce rukávů ještě ozdobíme úzkými červenými, růžovými nebo modrými mašličkami. Mašličku neboli stužku můžeme také umístit na košili pod límečkem.

Pak přijde na řadu oblékání si několika dlouhých spodniček ze silného bílého plátna tzv. podvlyčky. Sukně by měly být pořádně naškrobené, aby později sukně hezky odstávala a vynikl ženin pas. Někdy si ne sebe oblékáno spodničky dvě, někdy i více. Dalším krokem byla svrchní sukně. K sukni byl přiřítý tzv. lajbík, dalo by se říci nevyztužená obdoba těšínského živůtku. Lajbík ale je ze stejného materiálu, jako sukně, tvoří tak plynulý před a jeden nerozdělitelný celek. Lajbík je bez rukávů, má dvě širší ramínka, vzadu nemá žádný výstřih a zepředu má výstřih kulatý, z něhož vyčuhuje košile s mašličkou. Sukně je stejně dlouhá jako ostatní spodničky a sahá přibližně ke kotníkům.

Na sukni se vepředu obléká zástěra, nazývaná zde také jako fěrtuch. Někde je stejně dlouhá jako sukně pod ní. Někdy bývá kratší, je vyrobena z bílé látky a v tomto případě pro ni existuje i jiný výraz – přednica. Říká se, lašský kroj připomíná peřiny. Není to daleko od pravdy. Škrobené sukně s lajbíkem a fěrtuchem jsou často ušité z vlněných materiálů či zefíru s vertikálními vzory připomínajícími cíchy našich prarodičů. Charakteristický vzor tvoří podélné pruhy na střídačku kombinované s pruhy s rostlinnými motivy.

Někdy může být lajbík vyhotoven z lepší textilie, černého sametu nebo kašmíru, zapíná se vepředu na „babku“ nebo „hočky“. Myslíme tím ale jiné hočky než u těšínského kroje. Tedy klasické zapínání na „babku a dědka“. V tomto případě se lajbík nepřišívá k šatům, ale tvoří samostatnou část, která se může tvářit jako něco na způsob vesty.

V pase pak uvážeme sametovou stužku, tedy přeposku.

Černý lajbik lze nahradit šátkem. Přeložíme napůl, aby nám vznikl trojúhelníkový tvar a zezadu přehodíme přes ramena. Konce šátku vepředu přeložíme křížem, a ty bude přidržovat přes ně zavázaná přeposka. V tomto případě však mašli zavazujeme vzadu.

Vlasy spleteme do jednoho copu a na konci uvážeme sametovou vplotku čili stuhu. Vdané ženy také zde nosí čepce. Ty byly vyráběny ze lnu, batistu, později pro výjimečné příležitosti také z tylu. Na rozdíl od těšínského čepce se ten lašský skládal pouze z čelenky a denka (zadní část ve tvaru podkovy) a nezakrýval se šátkem. Čepce by neměl zakrývat čelo, jako je tomu u sousedů – naopak, měly by spod něj prosvítat vlasy a předěl. Okraje čepka zdobí krajka našita tzv. rulkovanou metodou. Vzadu je sametová mašle, její dlouhé konce spadají dolů. Ve většině případů je denko u tylového čepce ještě ozdobeno výšivkou a flitry.

V případě, že je chladno můžeme si obléct krátkou, přiléhavou jaklu s dlouhými rukávy, která se zapíná až ke krku na knoflíku. Pak je tu krátký do pasa špyncer s dlouhými baňatými rukávy, zužujícími se k zápěstí a položeným límečkem. Zapíná se ho na přezku nebo stahuje páskem. Můžeme si přes sebe hodit i hacku, neboli šátek z kostkovaným vzorem. V období zimy se nosily krátké kožíšky, které se zapínalo na knoflíky.

Na nohy si oblékáme bílé punčochy a černé boty.

Na lašském kroji nenajdeme bohaté zdobení a nádhernou bižuterii. Pokud chcete, můžete si na krk vzít decentní korále. Dívky z bohatších poměrů si kdysi mohly dovolit i náhrdelníky s několika stříbrnými řetízky.

Goralský kroj

Pohoří Beskyd je dalším výrazným symbolem Těšínského Slezska a srdeční záležitostí mnoha tamních obyvatel na české i polské straně. Tyto horské oblasti pokrývají jihovýchodní okraj Těšínska. Obtížněji přístupný terén, méně úrodná půda daly vzniknout zdejšímu tradičnímu salašnictví a pěstování odolnějších druhů rostlin a obilovin. Jistá forma izolace, ale současně svoboda, umožnila, aby zde přežil jeden z nejarchaičtějších lidových krojů – kroj slezských Goralů.

Goralský kroj je svou jednoduchostí velmi autentickým krojem. Zachoval si sice podobnost s oděvem ostatních karpatských horalů, přesto se vypráví, jak v minulosti bylo možné podle sebemenších nuancí kroje rozpoznat, z které vesnice a ze kterého kopce ten či onen Goral pochází. Bohužel nebudeme zacházet do takových detailů, pouze ve zkratce se pokusíme představit tento krásný a minimalistický kroj, jak jej lze dnes označit.

Pánský kroj

Muži si nejprve oblékají košili. Bílá plátěná, nejlépe lněná, košile bez límečku je ušita z obdélníkových kusů. Rukávy jsou dlouhé a zůstávají široce otevřené. Délka košile sahá do poloviny stehů, protože v minulosti sloužila rovněž jako noční košile, a jak někteří říkají, i jako spodní prádlo. Na hrudi se nachází tzv. značek, vyšívaný křížkovým stehem. Podobné výšivky se objevují i podél okrajů rukávů. Pod krkem, nad místem, kde může ale nemusí být značek, se nachází rozparek, který se obvykle zaváže červenou stužkou. Košili zastrčíme do úzkých kalhot z bílého teplého sukna, zvaných nohavice, které utáhneme dlouhým, koženým opaskem. Bez diskuze největší ozdobou každého horala je však pořádný, široký kožený pastýřský pás s kovovými přezkami a raženým vzorem, nazývaným ovčí, který může nahradit obyčejný opasek. Na kalhotách se nachází rozparek. Na rozdíl od polských nebo slovenských horalů, kde jsou ozdobné ornamenty charakteristickým prvkem nohavic, nohavice slezských horalů z české strany jsou prosty nejrůznějších ozdob.

Na nohy si navlékáme teplé ponožky, zvané kopyce, jež jsou upletené z ovčí vlny. Sahají do poloviny lýtek a překrývají nohavice. Následně nazouváme tradiční horalskou obuv – krpce neboli kjerpce či kěrpce, chcete-li. Jsou to kožené ploché boty, které obvážeme koženými řemínky nad kotníky kolem nohy, aby nepadaly. Následně lýtka ještě omotáme silným, bílým provázkem, nazývaným nadkoňča. V pozdější době byla zaznamenána rovněž možnost nosit ke gorolskému kroji černé vysoké boty, zvané čižmy.

Přes košili nosíme oblečený červený nebo černý brucek. Někdy se také hovoří o hnědé barvě. Čas od času lze si povšimnout, že starší muži nosí bruceky černé a mladší ty červené. Na vestě se nachází jedna řada kovových knoflíků, jež někdy bývá dozdobena jednoduchou geometrickou výšivkou, např. zelené barvy. Zepředu na bruceku se mohou také nacházet dvě kapsy.

Na hlavách nosili muži klobouky z černé plsti. Stejně jako v případě bruncleků i zde se objevují zmínky o možnosti hnědé barvy. Avšak prosíme, abyste se nedopustili zločinu na gorolském kroji, nenoste k němu klobouk červený. Klobouky zdobí kroucená šňůra, obvykle bílá nebo červená. Stejnou barvou také může být olemován klobouk. Goralé se mohou pochlubit širokou škálou klobouků, čepic a jiných pokrývek hlavy. Na podzim a v zimě se nosila guňa, kabát zhotoven z hnědého sukna, jednoduchého, širokého střihu, ušitý z jednoho kusu látky a olemovaný tzv. lemkami. A pokud už je mráz opravdu k nesnesení, oblékají si muži oblek. Jak jinak, než z (u)ovec.

Ženský kroj

Ženy a dívky nejprve oblékají spodní prádlo, tedy časnochu. Na rozdíl od těšínského kroje se zde častěji vyskytovala podoba časnochy pouze s jedním příčným ramínkem místo obvyklých dvou. Na spodní prádlo si oblékáme kabotek, který je opět jiný než ten těšínský. Jedná se o krátkou košili, sahající do pasu, ušitou z tenkého, bílého, podomácky tkaného materiálu. U krku je hustě našasený, stejně jako rukávy, které jsou zakončené manžetami. Kabotek není na zapínání, jeho volné konce překládáme jeden přes druhý. Obujek a líměčky, čili límeček a manžety, jsou zdobeny křížkovým stehem vyšívaným červenou nití. Zajímavostí je, že vzor výšivky tvoří právě ona čistá, nepokrytá nití část. U svátečních košil se někdy vyšivalo techniku tzv. skryntu. Původně na kabotkách převažovaly geometrické vzory, až později se objevily rostlinné a jiné motivy. Košile se pod krkem zavazuje červenou stuhou.

Dámské goralské kroje jsou pohodlnější i z důvodu chybějícího živůtku či jiného typu korzetu. Kabotek se tak stává posledním svrchním dílem oděvu.

Dolní svrchní část kroje tvoří dvě zapasky. Na časnochu už neoblékáme žádné jiné spodničky, pouze hned odzadu si zavážeme v pase první zástěru z černé navrapené látky. Vepředu zavážeme tak, aby mezi bočními okraji zůstala několikacentimetrová mezera. Vzniklá rozparek samozřejmě hned zakryjeme další částí kroje. Nyní zepředu uvážeme kolem pasu modrý fěrtuch. Ten je vyroben z modrotisku. A ten je jedním z nejcharakterističtějších znaků kroje slezských Goralů. Jedná se specifickou techniku barvení bavlněné látky na tmavomodrou barvu. Dalo by se říci, že se jedná o specifickou formu batikování, která umožňuje vznik tradičních floristických vzorů goralského modrotisku.

Na nohou nosily stejně jako muži teplé kopyca z bílé vlny, známé také jako kopytka, a hnědé kožené krpce. Kopyca i krpce ještě lze doplnit nohavičkami, tedy velmi dlouhými červenými vlněnými punčochami, které jsou hustě na sebe nabírané a opticky tak rozšiřují nohu.

Neprovdané dívky si zaplétají vlasy do copu s červenou stuhou na konci. Vdané ženy od svatebního dne nosí síťovaný čepec s krajkovým zdobením zepředu. Na čepek uvazují bílé plátěné šátky, jež jsou v rozích decentně zdobeny bílou nebo červenou křížkovou výšivkou.

Svrchní oděv ženského kroje tvoří hacka, loktuše nebo ubrus. Stejně jako u těšínského kroje, hacka byl obdélníkový nebo trojúhelníkový pletený svršek, který se přehazovalo přes ramena. Zatímco pro horalský kraj nejcharakterističtější byla loktuše nebo ubrus. Jednalo se o velké, bílé plachty vázané vpředu na dva uzly. V zimě si mohly na kraj obléct krátký kabátek z ovčí vlny.

Dámské goralské kroje více podléhaly vlivům ostatních skupin Těšínského Slezska. Často se i dnes můžeme na různých folklorních akcích setkat s ženami, které vyměnily tu či onu část goralského kroje. Nejčastěji využívají prvky těšínského kroje nebo prvky jím inspirované.

V takovýchto případech se můžeme setkat například s výměnou přední horní zapasky za brokátový fěrtuch, vdané ženy si vezmou na čepec brokátový šátek nebo krpce vymění za černé střevíce.

Jackovský kroj

Město Jablunkov se nachází na úpatí Beskyd v Jablunkovské brázdě, která odděluje pohoří Slezských Beskyd od Moravskoslezských Beskyd a nedaleko Jablunkovského průsmyku, kudy vedla jedna z nejdůležitějších a nejstarších obchodních cest v Evropě. Je to nejvýchodnější město České republiky, ležící nedaleko hranic s Polskem. I když se městečko nachází v kraji obývaném goraly a v okolních vesnicích má převahu gorolský kroj, v Jablunkově vznikl ještě jiný kroj, typický pro měšťanskou kulturu – jackovský kroj. Název pochází od Jacků, tedy jablunkovských goralů. Některé legendy dokonce hlásají, že pocházejí ze starověkého kmene Sarmatů.

Tento kroj je bohatě zdobený a jedná se pravděpodobně o reminiscenci maďarského oděvu. Přestože se tento kroj bohužel v naší sbírce nenachází, byla by škoda se o něm nezmínit. Stále je součástí historie a tradic našeho kraje.

Pánský kroj

Mužský kroj je už na první pohled úborem vzorovaném na uniformách maďarských husarů. Pod uniformou nosili jablunkovští měšťané bílé košile se širokými rukávy, manžetami a límečkem. Pod límcem se uvazoval šátek. Na nohou nosili upnuté kalhoty, zvané nohavice. Kalhoty měly dva rozparky. Pod rozparky bylo černé, kdysi prý i zlatavé, šňěrování a podél vnějších švů se odshora dolů táhly lampasy stejných barev. Na nohou nosili černé čizmy. Někdy na ilustracích můžeme zahlédnout i kovové ostruhy připevněné k botám. Na košili se oblékalo bruclek – již několikrát zmíněnou vestu. Bruclek byl bez rukávů s otevřenými klopami a dvěma řadami ozdobných stříbrných knoflíků tzv. guzů. Svrchní část tvoří kabát, zvaný mentyčka. Mentyčka je podšitá kožešinou a všechny okraje jsou lemovány černým ovčím kožíškem. Pravděpodobně se vyvinula z kabátu dolman, kterou nosila vojenská lehká jízda. Mentyčka byla stejně jako vesta zdobena dvěma řadami knoflíků, respektive po každé straně byla jedna řada kulovitých nebo půlkulatých stříbrných knoflíků. Nejčastěji se kabát nosil přehozený přes ramena zůstal otevřený. Nahoře pod stojacími límečkem byly oba konce spojeny stříbrným řetízkem, zvaným orpant, který byl připevněn k oděvu pomocí hočků, tedy pomocí sponek, jež už známe od ženského těšínského kroje. Celý oděv je vyroben z pevného sukna, obvykle tmavě modrého. Přípustná je i barva tmavě zelená a hnědočervená. Na hlavu si

muži nasazovali válcovou čepici s černým kožíškem a s denkem identické barvy jako zbytek kroje.

Ženský kroj

Ženský jackovský kroj se nelišil od typických měšťanských oděvů té doby. Vyznačoval se bohatým zdobením a snad ještě větším množstvím bižuterie než kroj těšínských měšťanů.

Na spodní prádlo se oblékalo kabotek z téhož bílého plátny či batistu, s nabíranými rukávy po lokty a bílou výšivkou. Alternativou byla košile tzv. sváteční. Byla z lehčího materiálu, měla kratší rukávy a vyjímala se bohatším krajkovým zdobením a výšivkami. Otvor se nacházel zepředu. Košili se zapínalo sponkou u krku.

Typickým znakem jackovského kroje je vyztužený, sametový nebo brokátový živůtek sahající k pasu. Někdy bývá označován jako bruclík. Vepředu měl kulatý výstřih a byl lemován zlatými porty. Existují dva typy živůtků: jeden pro každodenní užívání. Zapínal se zepředu na stříbrné guzy. A druhý sváteční se stříbrnými hočky, skrze které se protahovaly stříbrné řetízky a utahovalo se živůtek.

Sukně, zvaná kamlotka, sahala až ke kotníkům. Vyrábělo se ji ze lněných, vlněných či hedvábných látek. K dostání byla v pastelových barvách, světle modré, zelené nebo růžové. Podobně jako u těšínského byla spodní část sukně lemována širokou stuhou, galonkou. Přes sukni se uvazovalo fěrtoch. Opět zde máme dva typy: fěrtoch z tenké světlé bavlny pro každý všední den a lněné bílé zástěry z vyšíváním a krajkou u dolního lemu pro slavnostní dny.

Kolem pasu se vázalo přeposku a na nouhou se nosilo bílé punčochy a černé nízké boty.

Dívky si splétaly vlasy do jednoho copu a vdané ženy nosily čepce z paličkované nebo háčkované krajky. Přední část na čele zůstávala odkryta a zbytek se skrylo pod šátkem. Šátek byl v rozích ozdoben jemnou krajkou a výšivkou.

V chladnějším období si ženy přehazovaly přes kroj bílé plachy, tzv. loktuše.

Kroje jablunkovských Goralů jsou dosti přepychové. Stříbrné orpanty a hočky, se vyskytují nejen v dámském, ale i pánském šatníku. Ženy svůj oděv následně ještě doplnily další bižuterií, stříbrnými řetízky, opasky, sponkami ale i korály.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zhotovit překlad textu původně plného nářečních prvků. Překlad se měl provést z polštiny do češtiny, ve směru od slabšího jazyka k silnějšímu. Ale co když jste multilingvní jedinec? Jste spoluautorem původního textu. Jste jeho překladatelem. Co když provádíte jazykovou transformaci mezi Vašimi rodnými jazyky. Co když se v textu vyskytují prvky Vaší pravé mateřštiny? Jako překladatel stanete tváří v tvář dilematu.

V první kapitole jsme se zaměřili na jazykovou a historickou podobu Těšínska, kolem kterého se celá práce točí. Určili jsme si, do které jazykové skupiny patří nářečí *ponaszymu*, které je běžným dorozumívacím jazykem v tamním regionu. Následně jsme si zkratkovitě představili jeho historický vývoj s přihlédnutím k společenské situaci.

V další kapitole jsme si představili postavu autorky. Zamysleli jsme se rovněž nad jevem bilingvismu a jestli přináší jen pozitiva nebo je jistým stigmatem.

V třetí kapitole jsme se dobrali k tomu hlavnímu, a to překladu. Během chvíle se projevilo, že těšínské nářečí má skutečně blíže k polskému jazyku než k českému. Zatímco české, spisovné ekvivalenty byly k nedohledání, polské a nářeční názvy se často shodují i formálně.

Práce, která měla být původně lingvisticky a překladatelsky založena, nás nakonec přes lidovou tvorbu zavedla až k otázkám identity. Měla to být práce pojednávající o folkloru Těšínského Slezska se zaměřením na zdejší terminologii. Nakonec se z toho stala úvaha, kdy a jak moc může projevit překladatelovo vlastní *já*, případně i na úkor textu.

Streszczenie

Pierwotnym celem pracy magisterskiej była realizacja przekładu, bogatego na elementy gwarowe. Tłumaczenie miało być wykonane z języka polskiego na czeski, w kierunku od języka słabszego do mocniejszego. Ale co, jeśli jest się osobą wielojęzyczną? Co jeśli jesteś współautorem tekstu oryginalnego a zarazem jego tłumaczem. A co jeśli tekst w jakiś sposób dotyczy ciebie? Co jeśli są w tekście elementy twojego języka ojczystego? Jako tłumacz staniesz przed dylematem.

W pierwszym rozdziale skupiliśmy się na języku i historii Śląska Cieszyńskiego. Na sytuacji językowej w Czechach i przemianach społecznych w regionie nazywanym Zaolzie.

W kolejnych rozdziałach przedstawiliśmy postać autora i rolę tłumacza. Zastanawialiśmy się również nad fenomenem dwujęzyczności i czy przynosi ona same pozytywy, czy też jest pewnego rodzaju piętnem.

W trzecim rozdziale doczekaliśmy się tłumaczenia a kłopotów z tym związanych.

Praca, która pierwotnie miała opierać się na językoznawstwie i tłumaczeniu, ostatecznie doprowadziła do pytań o tożsamość poprzez sztukę ludową. Jedyna praca dotycząca folkloru Śląska Cieszyńskiego je miała, ale nie jestem pewien terminologii. W końcu zaczęto zastanawiać się, kiedy i w jakim stopniu można wyrazić samego siebie tłumacza, być może kosztem tekstu.

Použité zdroje

1. BÍLEK, Jiří. *Kyselá těšínská jablička. Československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2011. ISBN 978-80-7425-097-2.
2. BOGOCZOVÁ Irena a BORTLICZEK. *Jazyk příhraničního mikrosvěta*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-900-4.
3. ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-96-4.
4. ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-85839-24-5.
5. FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces*. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-343-2.
6. GROMOVÁ, Edita a spol. *Antologie teorie odborného překladu. Výběr z prací českých a slovenských autorů*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. ISBN 978-80-7368-801-1.
7. HARDING-ESCH Edith a Philip RILEY. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-358-1.
8. HUBÁČEK, Jaroslav a spol. *Čeština pro učitele*. VADE MECUM BOHEMIAE, 2010. ISBN 978-80-86041-37-7.
9. KADŁUBIEC, Daniel Karol. *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej*. Czeski Cieszyn: Sekcja Folklorystyczna ZG PZKO, 1987.
10. KASZPER, Roman a spol. *Poláci na Těšínsku*. Český Těšín: Kongres Poláku v České republice, 2009. ISBN 978-80-87381-00-7.
11. KRIJTOVÁ, Olga a Veronika ter HARMSEL HAVLÍKOVÁ. *Pozvání k překladatelské praxi*. Praha: Apostrof, 2013. ISBN 80-7184-215-X.
12. KUMINKOVÁ, Eva. *Tradice – proměny – identita. Lidový oděv a tanec na Valašsku jako zdroj inspirace*. Brno: Masarykova univerzita, 2021. ISBN 978-80-210-9962-3.
13. LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: EKON, 1998. ISBN 80-237-3539-X.
14. POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2843-8.
15. SZYMECZEK, Józef. *Polacy na Zaolziu. 1920 – 2000. Poláci na Těšínsku*. Czeski Cieszyn: Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2002. ISBN 80-238-8050-0.
16. ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.
17. ŠMÍRA, Pavel. *Beskydy. Dny všední i sváteční*. Třinec: WART – Henryk Wawreczka, 2013. ISBN 978-80-90579-3-7.

18. ŠTIKA, Jaroslav. *Těšínsko IV. Díl. Český Těšín*: Muzeum Těšínska, 2002. ISBN 80-86101-00-2.
19. TOKARZ, Bożena. *Thumacz, emocja i przekład*. Poznańskie Studia Slawistyczne, 2015.
20. TOMOLOVÁ, Věra a spol. *Těšínsko. 1. díl. Šenov*: Tilia, 1997. ISBN 80-86101-00-2.
21. VILIKOVSKÝ, Jan. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002. ISBN 80-237-3670-1.
22. ZENDEROWSKI, Radosław. *Cieszyn jako miasto podzielone granicą państwową: przyczyny i konsekwencje podziału 1920 r.*, Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne. 2002, 9/1, s. 111.